

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Grønnsaker i fellesskap

Resultat fra spørreundersøkelse med medlemmer av norske andelslandbruk

NIBIO RAPPORT | VOL. 9 | NR. 27 | 2023

Anna Birgitte Milford, avdeling økonomi og samfunn, NIBIO og Alexandra Devik,
Økologisk Norge

TITTEL/TITLE

Grønnsaker i fellesskap: Resultat fra spørreundersøkelse med medlemmer av norske andelslandbruk

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Anna Birgitte Milford og Alexandra Devik

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKT NR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
21.02.2023	9/27/2023	Åpen	51185	17/01692
ISBN:	ISSN:	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:	
978-82-17-03241-0	2464-1162	36		

OPPDRAAGSGIVER/EMPLOYER:

Norges Forskningsråd

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:**STIKKORD/KEYWORDS:**

Andelslandbruk, forbrukere, småskala grønnsaksproduksjon, økologisk

Community supported Agriculture, consumers, small scale vegetable production, organic

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Samfunnsøkonomi, landbruk

Economics, agriculture

SAMMENDRAG/SUMMARY:

Resultater fra spørreundersøkelsen som er gjennomført blant andelsmedlemmer i Norge viser at de fleste høster grønnsakene selv på andelsgården, og betaler en gjennomsnittspris på ca. 3000 kroner for sesongen. For de fleste dekker dette størsteparten av behovet deres for grønnsaker i høstingssesongen.

For de fleste er motivasjonen for å bli medlem av andelslandbruk tilgang til grønnsaker av høy kvalitet som er produsert på en miljøvennlig måte. De fleste besøker gården jevnlig og deltar på dugnader, og setter pris på sosiale samlinger på gården. Det er tydelig at de mer sosiale aspektene ved medlemskapet også er viktige for andelsmedlemmene.

Undersøkelsen viser at mange opplever positive endringer som følge av medlemskap i andelslandbruk. Mange oppgir at de har fått økt livskvalitet, og at de spiser mer grønnsaker og mer sesongbasert mat, og at de har fått økt kunnskap og et større nettverk.

Undersøkelsen viser også at mange som ikke er medlemmer ikke kjenner til noe andelslandbruk i nærheten av der de bor, og at dette er årsaken til at de ikke selv er medlemmer. Samtidig oppgir de fleste medlemmene at de fikk kjennskap til andelslandbruket sitt gjennom venner.

Undersøkelsen viser at andelslandbruk kan ha mange positive konsekvenser, og det oppfordres til å se på muligheter for flere støtteordninger til denne formen for matproduksjon.

LAND/COUNTRY:

Norge

NIBIONORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

FYLKE/COUNTY:

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

STED/LOKALITET:

GODKJENT /APPROVED

Frøydis Gillund

NAVN/NAME

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Anna Birgitte Milford

NAVN/NAME

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

Denne rapporten er et resultat av prosjektet «Bønder og byen: Økt verdiskaping og bærekraft gjennom optimalisert ressursbruk i byer og bynære områder» (URBANFARMS). Prosjektet fikk finansering fra Norges Forskningsråd i perioden april 2019- april 2023, og er et samarbeidsprosjekt mellom forskningsinstitusjonene NIBIO, NORSØK og Countryside and Community Research Institute (CCRI) i Storbritannia. Økologisk Norge var en av samarbeidspartnerne i URBANFARMS.

Spørreundersøkelsen som rapporten er basert på ble utarbeidet av NIBIO i samarbeid med CCRI, Økologisk Norge og Community Supported Agriculture, UK. Analyse og skriving av rapport er utført av Anna Birgitte Milford, avdeling økonomi og samfunn, NIBIO, og Alexandra Devik, Økologisk Norge. Alexandra, som jobber med andelslandbruk i Økologisk Norge, har i hovedsak hatt ansvar for å skrive den innledende teksten som beskriver karakteristikker ved norske andelslandbruk.

Rapporten er kvalitetssikret av Frøydis Gillund, avdeling økonomi og samfunn, NIBIO. Takk til Anne Strøm Prestvik, Norges Vel, for innspill til et sent utkast.

Bergen, 10.02.2023

Anna Birgitte Milford

Innhold

Forord	4
1 Innledning	6
1.1 Formålet med undersøkelsen	6
1.2 Andelslandbruk i Norge: Bakgrunn	6
1.2.1 Hva er et andelslandbruk?	6
1.2.2 Etableringstidspunkt og areal for andelslandbruk i Norge	7
1.2.3 Hvordan fungerer norske andelslandbruk?	8
1.3 Tidligere forskning på medlemmer av andelslandbruk	10
2 Metode	11
3 Resultater	12
3.1 Andelslandbruk i Norge og andelshavere over tid	12
3.2 Motivasjon for medlemskap i andelslandbruk	13
3.3 Rekruttering og markedsføring	14
3.4 Karakteristikker ved andelslandbruk	15
3.4.1 Distribusjon	16
3.4.2 Tilbud utover andeler	17
3.4.3 Økologisk sertifisering	18
3.4.4 Involvering	18
3.4.5 Hvor mye andelslandbruket dekker av behov for mat	19
3.5 Medlemmenes tilfredshet med andelslandbruket sitt	20
3.6 Utfordringer med medlemskap i andelslandbruk	26
3.7 Årsaker til å ikke være medlem	27
3.8 Oppfatninger om ulike temaer	28
3.9 Karakteristikker ved medlemmer	29
4 Oppsummering og diskusjon	32
4.1.1 Økologisk sertifisering	32
4.1.2 Pris for medlemskap: Dyrt eller billig?	33
4.1.3 Hvordan få flere andelshavere?	34
Litteraturreferanser	35

1 Innledning

1.1 Formålet med undersøkelsen

Et av formålene med prosjektet URBANFARMS var å øke kunnskapsnivået om hvordan lokal omsetning av matvarer i byer og bynære strøk foregår. Det finnes mange ulike salgskanaler der mat omsettes lokalt og gjerne direkte fra produsent til forbruker, og andelslandbruk kan ses på som en slik lokal salgskanal. I dette delprosjektet var målet å øke kunnskapen om forbrukere av lokalmat, i dette tilfellet andelsmedlemmer, og deres preferanser og behov.

Andelslandbruk har hatt en økende popularitet i Norge i de senere år, men det er foreløpig få kvantitative studier på dette temaet. Målet med dette prosjektet var å samle inn kvantitative data blant medlemmer av andelslandbruk, for å få mer kunnskap på følgende områder:

- Generelle karakteristikk ved andelslandbrukene, og om det er forskjeller på medlemmer av andelslandbruk og den øvrige befolkningen
- Motivasjon for medlemskap i andelslandbruk, og hva som oppfattes som fordeler med å være medlem av andelslandbruk
- Hva som oppfattes som ulemper eller svakheter med andelslandbruk, og årsaker til at mange velger å ikke bli medlemmer

Med denne typen kunnskap vil det bl.a. være mulig å vurdere markedspotensialet til andelslandbruk som modell for organisering av produksjon og omsetning av mat, spesifikt grønnsaker. Kunnskapen fra dette prosjektet vil kunne være til nytte for de som driver andelslandbruk og ønsker flere medlemmer, for myndigheter og organisasjoner som har fokus på andelslandbruk og hvordan denne modellen kan bidra til å nå ulike mål for landbruk eller påvirke samfunnsmessige og sosiale forhold, samt for andre med akademisk, journalistisk eller bare en generell interesse for andelslandbruk.

1.2 Andelslandbruk i Norge: Bakgrunn

1.2.1 Hva er et andelslandbruk?

Andelslandbruk er en omsetning av landbruksvarer som skjer direkte mellom de som produserer maten, og de som spiser den. Salgskanalen skiller seg fra andre lokale salgskanaler ved at forbrukerne er mer involvert i driften, og ved at man kjøper en andel for en hel sesong, og at det dermed er en mye større forpliktelse over tid. Andelslandbruk i Norge kan organiseres på mange ulike måter, fra fellesdrevne produksjoner (forbrukerdrevne) til markedshageproduksjoner med salg av andeler (bonde-drevne). I Norge defineres andelslandbruk slik:

«Andelslandbruk er et langsiktig samarbeid mellom forbrukere og de som produserer mat- og andre landbruksprodukter. Ansvar, risiko og avling blir delt mellom partene etter avtale for ett år om gangen» (Økologisk Norge, Grunnprinsipper for andelslandbruk i Norge).

Andelslandbruksmodellen er basert på fem grunnprinsipper. Disse sikrer at produksjons- og omsetningsmodellen støtter opp om rettferdig handel som gagnar bønder og forbrukere, sikrer gode samfunnsløsninger og legger til rette for et bærekraftig landbruk. De fem grunnprinsippene er:

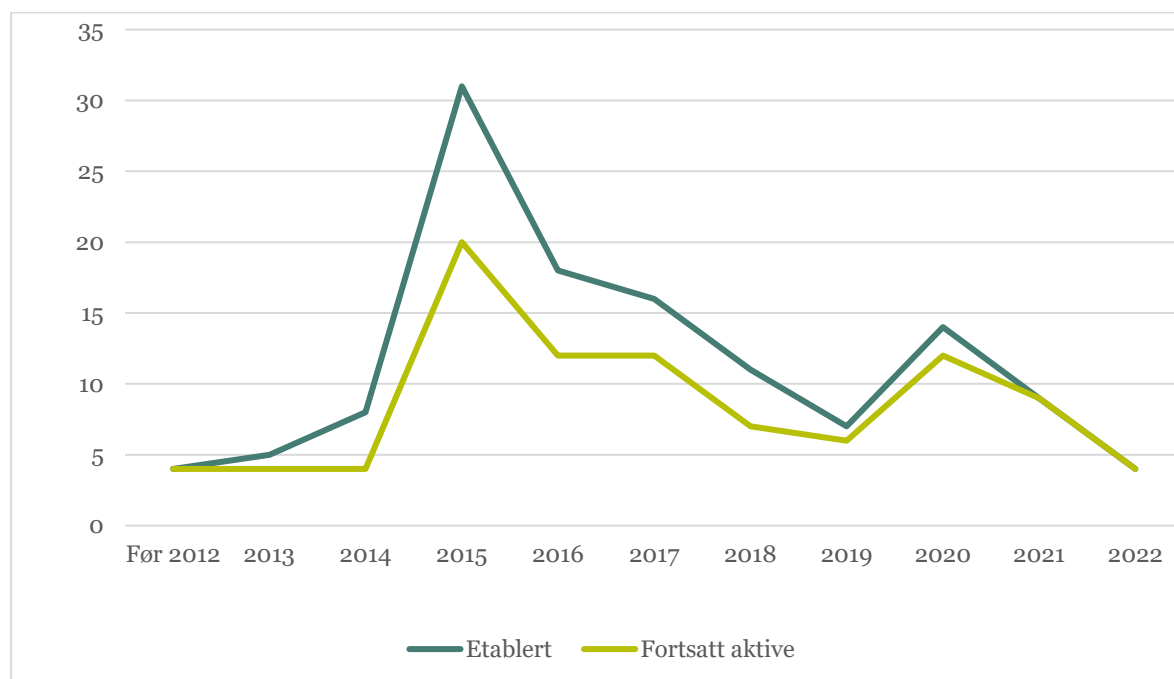
1. Dialog om landbruksdriften
2. Gjennomsiktig økonomi
3. Delt avling, delt risiko
4. Involvering av andelshaverne

5. Bærekraftig landbruksdrift

Andelslandbruk i Norge er en del av en verdensomspennende bevegelse, med den engelske betegnelsen «Community supported agriculture» (CSA), og både definisjon og praksis i Norge lener seg på den internasjonale forståelsen som er fremarbeidet gjennom den internasjonale organisasjonen for andelslandbruk «URGENCI». En målsetning med modellen er å sikre et bærekraftig landbruk, som tar vare på menneskene, miljøet, dyr og økonomi, også i fremtiden. Andelslandbruk har røtter tilbake til Japan på 1960-70 tallet, da forbrukere tok kontakt med lokale bønder for å kjøpe landbruksvarer direkte fra dem. Siden har modellen spredd seg først til Europa, og deretter Nord-Amerika, og hele verden.

1.2.2 Etableringstidspunkt og areal for andelslandbruk i Norge

Det første andelsandbruket i Norge ble etablert i 2006 på Øverland gård i Bærum utenfor Oslo. Deretter ble de tre neste etablert i løpet av en fireårs periode. I 2012 fantes det derfor fortsatt kun fire andelslandbruk i Norge. Det siste tiåret er det derimot etablert mange andelslandbruk. Totalt er det blitt startet opp 127 andelslandbruk som Økologisk Norge har oversikt over¹, men av disse har 35 sluttet eller gått over til andre salgskanaler. Det finnes derfor rundt 90 aktive andelslandbruk fordelt over hele Norge i dag².

Figur 1. Etablering av andelslandbruk i Norge (Kilde: Økologisk Norge, upublisert statistikk).

Statistikken til Økologisk Norge viser at det totalt i 2021 ble solgt 5154 andeler fra norske andelslandbruk. Noen av andelslandbrukene har familieandeler, restaurantandeler osv. Innsamling av

¹ <https://www.andelslandbruk.no/hva-er-andelslandbruk/andelslandbruk-i-norge>

² Kartoversikt: <https://www.andelslandbruk.no/kart>

data på hvor mange mennesker som spiste av disse andelene det året viste at det var ca. 10 000 mennesker som spiste landbruksprodukter fra et andelslandbruk i 2021.

Totalt 941 dekar ble brukt til å produsere maten på norske andelslandbruk i 2021 (mot 785 dekar året før). Dette gir et snitt på 12 dekar per andelslandbruk. Totalt ble 343 dekar av disse brukt til å produsere grønnsaker (mot 352 året før). Dette gir et snitt på 4,4 dekar med grønnsaksproduksjon per andelslandbruk.

1.2.3 Hvordan fungerer norske andelslandbruk?

Når en forbruker kjøper en andel av produksjonen til en andelsgård, som regel for ett år om gangen, blir hen det vi kaller «andelshaver». Det betyr at man ikke kjøper en bestemt mengde landbruksvarer, men en andel av det som blir produksjonsmengden for inneværende periode. De aller fleste andelslandbrukene i Norge produserer først og fremst grønnsaker, potet, urter og frukt og bær. Honning og eggandeler er også vanlig, og et fåtall har meieriprodukter, kjøtt og mel. For å gi driveren av andelsgården en forutsigbarhet selges andeler for kommende sesong allerede på vinteren. Dette gir en trygghet og oversikt når produksjonsplanen skal legges opp, innsatsfaktorer kjøpes inn og budsjettet for sesongen landes. Det gir også en likviditet og økonomisk trygghet. Det vanligste er at de som var med året før får tilbud om å kjøpe en andel, før man henvender seg til en eventuell venteliste og starter å markedsføre og rekruttere nye andelshavere. Skillet mellom forbrukerdrevne og bondedrevne andelsandbruk er ganske glidende, da de fleste uansett har forbrukere som i stor grad er aktivt involvert. Rundt en tredjedel av andelslandbruk er organisert som samvirker, der forbrukere blir medlemmer for å kunne kjøpe en andel. I denne formen danner man et styre, har vedtekter og krav knyttet til årsmøte og felles godkjenning av regnskap m.m. Ofte finner disse initiativene sted på jord som ikke er eid av en privatperson, men gjerne kommunal grunn eller andre historiske gårder som nå er i fellesskapets eie. Samvirkene organiserer seg slik at de har kontrakter eller ansetter gartnere og eventuelt en daglig leder med ansvar for produksjonen, administrasjon og kommunikasjon. Det betyr at selv i de forbrukerdrevne andelslandbrukene er det nesten alltid en betalt ansvarlig fagperson som har ansvaret for produksjonen av grønnsaker. Rundt halvparten er organisert som enkeltpersonforetak og den resterende gruppen har annen organisering (ofte under et AS).

Hvor stor grad av involvering det kreves av andelshaverne er ulikt fra andelslandbruk til andelslandbruk. Noen har arbeidsgrupper som forbrukerne kan melde seg frivillig til, som for eksempel urtegrupper, høstfestgruppe m.m. Et typisk trekk ved andelslandbrukene i Norge er at de legger sterk vekt på det sosiale, og at andelslandbruket ikke bare er en måte å organisere produksjon og salg av grønnsaker på, men like mye en arena for kunnskapsdeling, integrering, sosial møteplass og viktig aktivitet i hverdagen til de som er med.

Andelslandbruk som modell baserer seg på tett kontakt mellom de som produserer maten, og forbrukerne som er med. I Norge ser vi at dette også slår ut i valg knyttet til organisering og logistikk. For eksempel hadde kun 20 % av andelslandbrukene i 2021 ikke noen form for dugnadsplikt. Med dugnad menes her arbeid som utføres i forbindelse med dyrking. Høsting av egne grønnsaker regnes vanligvis ikke som dugnad. Noen av andelslandbrukene tilbyr ulike andeler, dvs. med og uten dugnadsplikt til ulik pris, men hovedandelen (andeler både (65 % av andelslandbrukene) tilbyr kun andeler med dugnadsplikt. Antallet timer varierer, og mye er basert på tillit og frivillig innsats også langt utover de timene som forventes til hver andel.

Økologisk Norge sin statistikk fra andelslandbruk i 2021 løsningene for å distribuere maten blant andelslandbrukene i drift det året. (tabell 1). Vi ser at den aller vanligste distribusjonsmetoden var selvhøsting (73%), det vil si at medlemmene selv kommer til gården og høster sine egne grønnsaker. Det var 14 andelslandbruk som i tillegg til selvhøsting gav medlemmene muligheten til å hente grønnsakene ferdig høstet, og tre andelslandbruk hadde både selvhøsting og henting på droppunkt, mens bare to hadde ferdig høstet og droppunkt.

Tabell 1. Distribusjonsmetoder for norske andelslandbruk (Kilde: Økologisk Norge, upublisert statistikk).

Distribusjonsmetode	Antall andelslandbruk
Selv høsting	56
Ferdig høstet	0
Droppunkt/levering	2
Både selvhøsting og ferdig høstet	14
Både selvhøsting og droppunkt	3
Selv høsting, ferdig høstet og droppunkt	0
Ferdig høstet og droppunkt	2

I andelslandbruk der forbrukerne bidrar med dugnadstimer i produksjon og høster selv, består forpliktelsen ved å være andelshaver ikke bare i det økonomiske ved å ha betalt for en hel sesong i ett, men også i tidsbruk.

Sesongen på andelslandbrukene vil variere, men de aller fleste prøver å ha noe høstklart tidlig på sommeren, for så å ha grønnsaker til andelshaverne fram til frosten kommer. Noen dyrker også for lagring gjennom vinteren. Andelshaverne får en veldig tett kontakt med matproduksjonen, da man ofte er på jordet ukentlig i sesong. Både de forbrukerdrivne og de bonde-drivne andelslandbrukene må ha god kommunikasjon med andelshaverne sånn at alle til enhver tid vet hva som skjer. Når grønnsaker er klare til å høstes, sendes det derfor ut ukentlige høstemeldinger som beskriver hva og hvor, og kanskje også ofte hvordan andelshaverne kan høste tilsvarende sin andel.

Det er vanlig at andelslandbruk dyrker etter økologiske metoder, selv om de ikke alltid er økologisk sertifiserte. Sertifisering er typisk noe det er behov for i en situasjon der forbrukeren ønsker at en nøytral tredjepart kontrollerer produksjonen. I et andelslandbruk der forbrukeren selv er deltagende i driften, er det mindre behov for en slik sertifisering. Likevel ser vi at andelen sertifiserte andelslandbruk er veldig høy sett opp mot landbruksproduksjonen for øvrig.

Tabell 2. Økologisk sertifisering av norske andelslandbruk (Kilde: Økologisk Norge).

Type sertifisering	Antall andelslandbruk
Demeter (og økologisk)	3
Økologisk	36
Karens	1
Ingen sertifisering	41

Som vi ser av tallene over er det mange norske andelslandbruk som er økologisk sertifiserte. I 2021 var ca. 47 % av andelslandbrukene Debio sertifisert som Demeter eller økologisk, eller i karens. Statistikken til Økologisk Norge viser at det er brukene med flest andelshavere som velger sertifisering, dette ser vi i statistikk for 2021 som viser at 71,4 % av andelene som var solgt kommer fra produksjoner som var sertifisert. I tillegg oppgir nesten alle andelslandbrukene til Økologisk Norge i statistikkinnsamlingen at de dyrker etter økologiske prinsipper.

Det finnes per i dag ingen egne støtteordninger for andelslandbruk. Andelslandbruk som er definert som jordbruksforetak og kan søke produksjonstilskudd, men siden tilskuddet er arealbasert og det gjennomsnittlige andelslandbruket dyrker på rundt 5 dekar, blir dette tilskuddet svært lite. Det er også mulig for jordbruksforetak å søke om støtte til ulike investeringer fra Innovasjon Norge. Blant de som driver med småskala grønnsaksproduksjon i Norge (markedshager) er støtte fra Innovasjon Norge det flest har mottatt av offentlig støtte, men denne gruppen utgjør godt under halvparten av alle markedshager (Milford m.fl. 2021).

1.3 Tidligere forskning på medlemmer av andelslandbruk

Det er tidligere utført en rekke studier av andelslandbruk (Fomina et al. 2022), også fra Norge. Disse studiene har også sett på ulike sider av andelslandbruk: Som forretningsmodell, driver for bærekraftig utvikling og politisk faktor. Mange av studiene har fokusert spesielt på medlemmene av andelslandbruk, blant annet tre norske studier, hvorav to er basert på kvalitative intervjuer med andelsmedlemmer fra Østlandet (Westskog m.fl. 2020) og Trøndelag (Storstad 2016) og én er i form av en kvantitativ spørreundersøkelse blant 450 andelsmedlemmer i hele Norge (Hvitsand 2014).

Funnene fra disse studiene viser at medlemmer av andelslandbruk i stor grad er personer som fra før av er opptatt av miljø, helse og økologisk matproduksjon (Hvitsand 2014, Westskog m.fl. 2020). For disse er andelslandbruksmedlemskapet gjerne en del av en form for identitetsprosjekt der også andre livsstilsendringer inngår, som for eksempel å bli vegetarianere, kaste mindre mat, redusere forbruket generelt og å reise med tog istedenfor fly (Storstad 2016, Westskog m.fl. 2020).

Ifølge Storstad (2016) kan det å være andelseier også forstås som en motreaksjon på økt industrialisering av landbruket, som oppleves som en utvikling i feil retning. Motivasjonen til å bli medlem kan være at man ønsker å være en motvekt til denne utviklingen, i det man gjennom medlemskapet reetablerer den direkte kontakten med produksjonen av mat.

Både Hvitsand (2014) og Westskog m.fl. (2020) finner at det å være medlem av andelslandbruk fører til et økt forbruk av norske, sesongbaserte, økologiske grønnsaker, og en økt bevisstgjøring og høyere kunnskapsnivå om økologi og miljøaspekter ved matproduksjon. I tillegg er det en mulighet for barn til å lære om hvor maten kommer fra (Westskog m.fl. 2020). I studien til Hvitsand (2014) kommer det også fram at utbyttet fra andelslandbruksmedlemskap ikke bare er mat, men også opplevelser og kontakt med natur.

2 Metode

Undersøkelsen var en del av prosjektet URBANFARMS og ble gjennomført som et samarbeid mellom NIBIO og CCRI. Målgruppen var andelsmedlemmer i Norge og i England, og spørsmålene ble til spørreskjemaet ble utarbeidet i samarbeid med nettverksorganisasjonen «Community Supported Agriculture United Kingdom» (CSA UK) i Storbritannia og Økologisk Norge. Noen av spørsmålene var brukt i en tidligere undersøkelse gjennomført for CSA UK. Noen få er tatt fra spørreundersøkelsen Norsk Monitor som gjennomføres annet hvert år i Norge. De andre spørsmålene er laget spesielt til denne undersøkelsen. Spørsmålene kan grovt deles inn i følgende kategorier:

- Karakteristikk ved respondenter (demografi, holdninger)
- Karakteristikk ved andelslandbruket de er medlem av (type levering, pris, deltagelse)
- Motivasjon for og fordeler med medlemskap
- Utfordringer med medlemskap i andelslandbruk

Utkast til spørreskjema ble sendt tre personer som driver andelslandbruk i Norge og to personer som driver andelslandbruk i Storbritannia, og disse gav sine innspill før ferdigstilling.

I mars 2022 ble en lenke til elektronisk spørreskjema sendt alle andelslandbruk som er med i nettverket til Økologisk Norge, med forespørsel om at den skulle sendes ut til alle medlemmer og eventuelle tidligere medlemmer. En del av andelslandbrukene fulgte denne oppfordringen, men ikke alle.

I tillegg ble lenke til spørreskjema delt på sosiale medier (blant annet gjennom NIBIO's Facebookside), slik at også personer som ikke var medlemmer av andelslandbruk fikk anledning til å svare på noen av de samme spørsmålene som ble stilt andelsmedlemmene. Dette var delvis for å se om der var forskjeller på personer som var medlem og som ikke var det, og for å få svar fra personer som ikke var medlem om årsaker til dette. Et mål med å også ha med denne gruppen i undersøkelsen, var å få kunnskap om årsaker til at folk ikke blir medlem av andelslandbruk.

Alle som ble invitert til å delta i spørreundersøkelsen ble informert om at det ville bli trukket fire tilfeldige vinnere av et universalgavekort på kroner 300.

Undersøkelsen ble avsluttet i april 2022. Svarene som kom inn i England vil bli publisert senere.

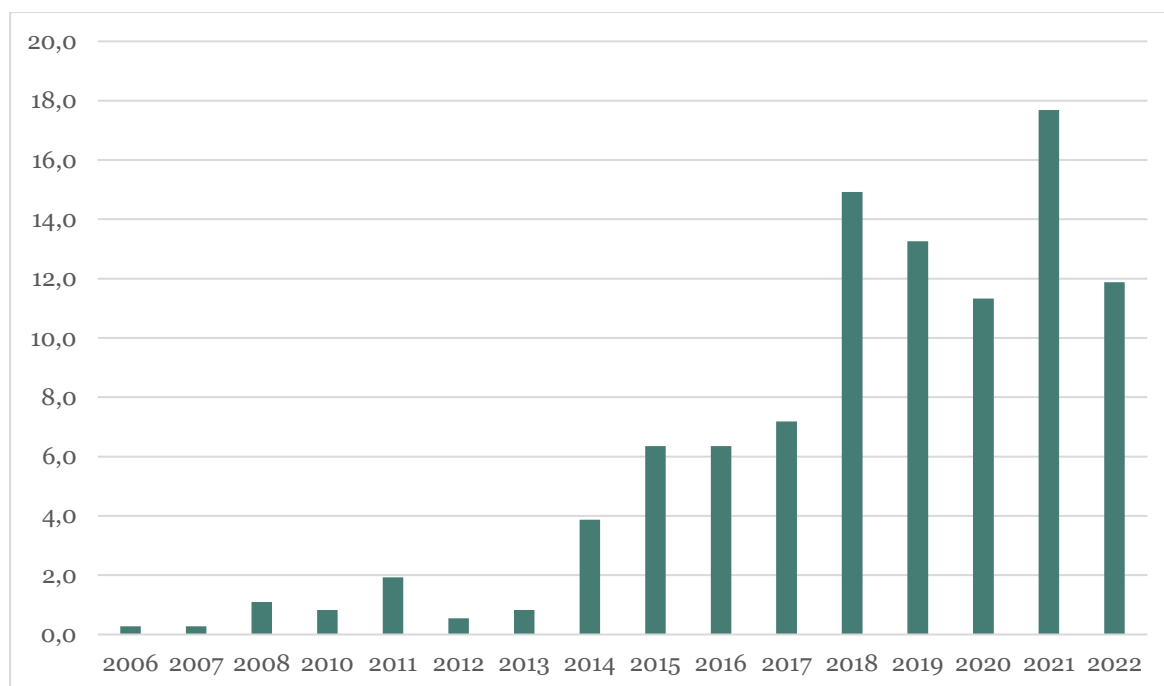
3 Resultater

3.1 Andelslandbruk i Norge og andelshavere over tid

Av respondenter på undersøkelsen (N=682) svarte 390 at de er med i et andelslandbruk. Det var 8 som svarte at de sto på venteliste, mens 36 svarte «nei, men jeg har vært det før», mens 248 var ikke med i et andelslandbruk eller hadde vært det før.. Ikke alle svarte på alle spørsmålene i undersøkelsen eller fullførte hele, derfor er varierer antallet besvarelser på de ulike spørsmålene.

Respondentene som fylte inn navnet på andelslandbruket de tilhørte –kom fra 45 forskjellige andelslandbruk. Dette er omtrent halvparten av de registrerte 88 andelslandbrukene i Norge i 2022 som Økologisk Norge har oversikt over. Av de 45 andelslandbrukene respondentene tilhørte var det noe ujevn fordeling av svar per andelslandbruk. Det var 14 andelslandbruk som hadde 10 eller flere respondenter som svarte på undersøkelsen, og disse utgjorde 73,97 % av svarene.

Respondentene ble spurt om hvilket år de først ble medlem av et andelslandbruk.

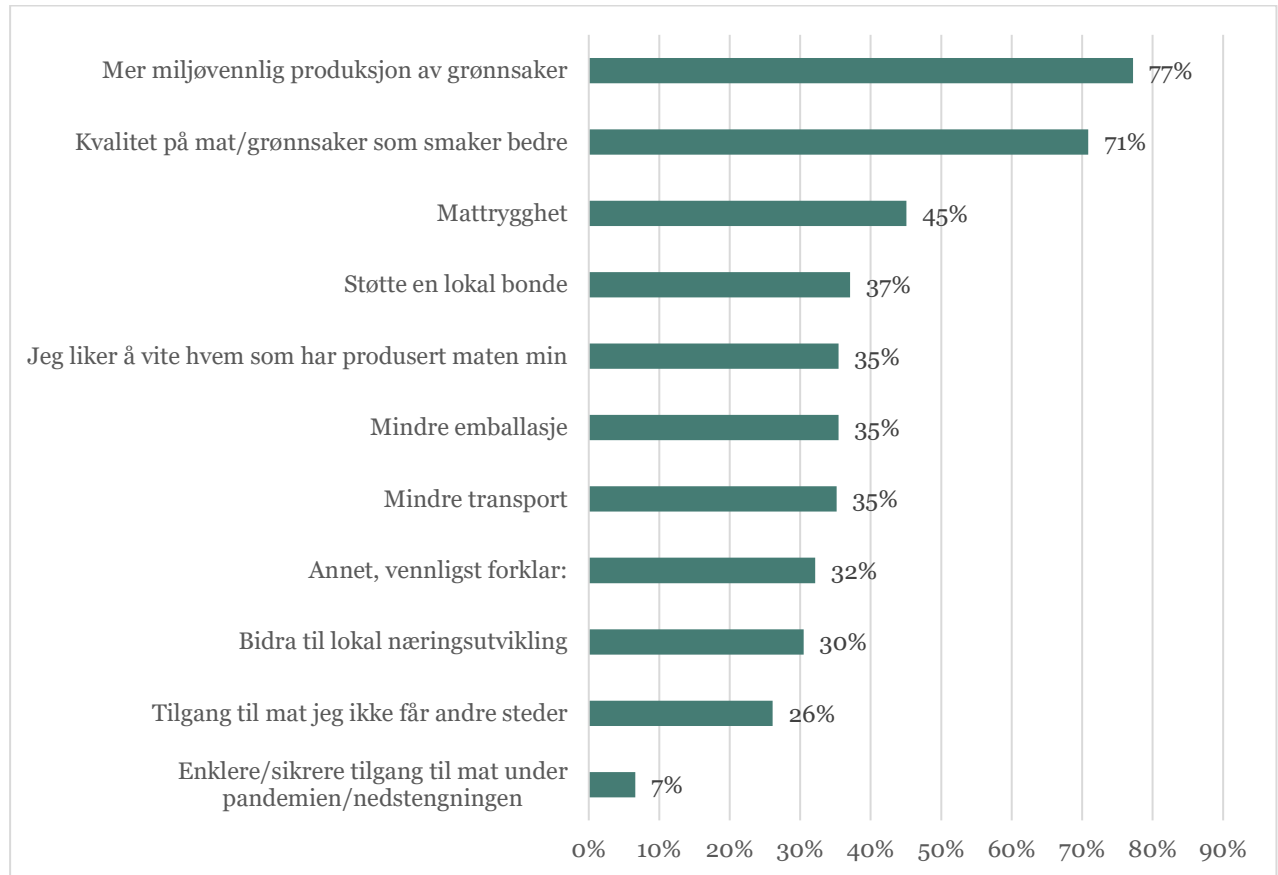
Figur 2. Svar på spørsmål: Hvilket år ble du først medlem av et andelslandbruk? N=362.

Av de som svarte på spørreundersøkelsen var det nesten 60 % (59,1) som ble medlemmer før 2020, og 46 % hadde vært medlemmer i 4 år (siden 2018) eller lenger.

Den tidligere viste statistikken til Økologisk Norge (Figur 1) viser at det har vært etableringer av nye andelslandbruk hvert år i de senere år, med en topp i 2015 etterfulgt av en nedgang og så en ny, mindre topp i 2020. En del av disse har gitt seg etter oppstart. Det at mange av besvarelsene kommer fra relativt nye medlemmer kan tyde på at det er en del utskifting i andelslandbrukene, samtidig som besvarelsene også viser at det er en del som holder på medlemskapet over flere år.

3.2 Motivasjon for medlemskap i andelslandbruk

Et viktig formål med undersøkelsen var å finne ut mer om hva som motiverer folk til å bli medlem av andelslandbruk. Respondentene kunne velge inntil 5 alternativer fra en liste. Resultatene er vist i Figur 3.

Figur 3. Svar på spørsmål: Hva motiverte deg til å melde deg inn i et andelslandbruk? N=364.

Vi ser at det flest krysset av for er «Mer miljøvennlig produksjon av grønnsaker» tett etterfulgt av «Kvalitet på mat/grønnsaker som smaker bedre». Det minst viktige var «Enklere/sikrere tilgang til mat under pandemien/nedstengningen». De to viktigste motivasjonene handler altså om hvordan produksjonen skjer og hva man får. Resultatet indikerer at det er en oppfatning av at grønnsaker fra andelslandbruk er produsert på en mer miljøvennlig måte, og at de har en høyere kvalitet enn andre grønnsaker.

Rett over 30 % har skrevet «annet» for hva som motiverte dem til å bli med i andelslandbruket. Av de 117 som hadde fylt ut en forklaring på hva de mente med «annet» var det 40% som svarte noe som hadde med tilegning av kunnskap å gjøre, både for egen del, men også i stor grad for barn eller barnebarn. Her er noen eksempler på kommentarer som omhandler disse temaene:

«Lære å dyrke, at barna mine lærer hvor maten kommer for og hvordan den dyrkes»

«Ønsker å lære om dyrking av grønnsaker»

«Delta i dyrkingen og øke egen kunnskap om matproduksjon»

"Lære barna om mat fra jorda»

Det var 26 % av de som hadde fylt ut kommentarfeltet på «annet» som oppgav motivasjonsfaktorer som hadde å gjøre med at det å dyrke i andelslandbruk er sosialt, for eksempel:

Sosialt fellesskap; bidra til positiv samfunnsbygging

Samarbeid om godt tiltak lokalt!

Sosialt miljø, integrering og inkludering

Glede over å dyrke mat sammen med andre

Ellers var det 18 % som nevnte faktorer som hadde å gjøre med glede eller interesse for dyrking, gjerne sammen med flere andre faktorer:

Trivelig aktivitet og tilgang til informasjon om ny bruk av produkter

Liker å dyrke mat men har ikke tilgjengelig jord

Interesse for dyrking av mat og det sosiale i å dyrke sammen med andre.

Liker å arbeide med jorda

Andre begrunnelser for medlemskap var relatert til at maten er økologisk, et ønske om å være i fysisk aktivitet og i nærhet til natur. For eksempel:

Selv være med å dyrke. Kunne stikke fingrene i jorden, og ikke bare trykke på et tastatur.

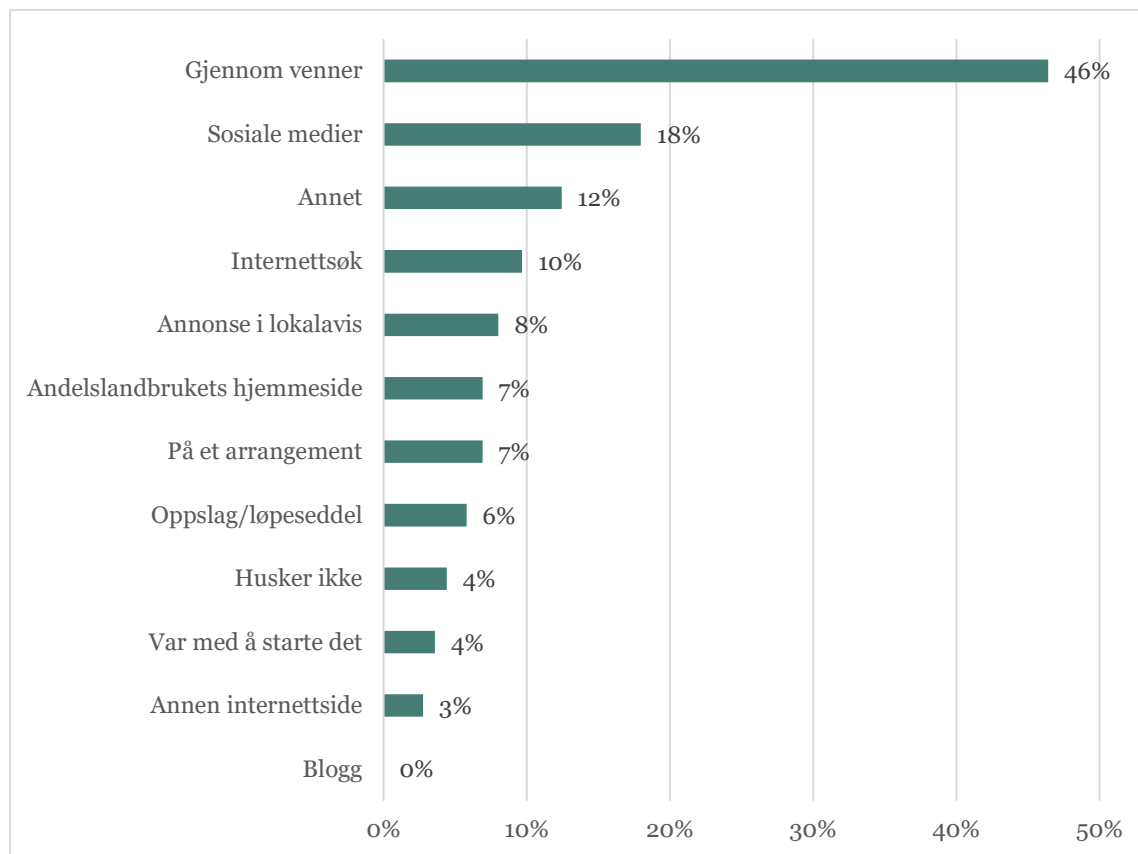
Liker det praktiske arbeidet (dyrking/høsting).

Vi får mat produsert uten bruk av sprøytemidler eller kunstgjødsel

Mindre transport. Gleden over å se ting vokse. Taknemlighet for de som dyrker maten min. Miljøvennlig og sunn mat

3.3 Rekruttering og markedsføring

Mange andelslandbruk opplever utskiftninger hvert år. Derfor er markedsføring og rekruttering et viktig arbeid, og av den grunn er det viktig med kunnskap om hvordan eksisterende medlemmer har fått vite om andelslandbruket de nå er medlemmer av. Svar på dette spørsmålet er gjengitt i Figur 4.

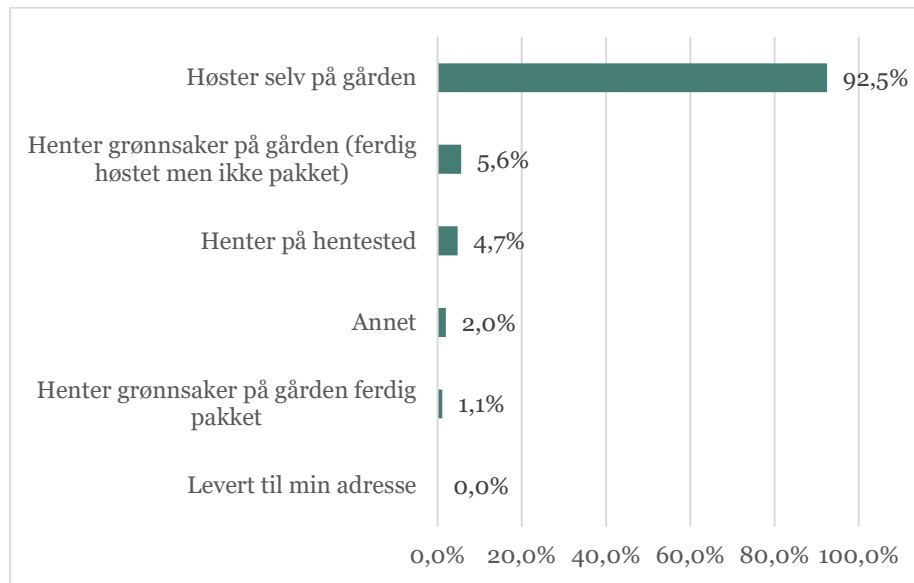
Figur 4. Svar på spørsmål: Hvordan fikk du vite om andelslandbruket ditt? N=362.

Svarene viser tydelig at den vanligste måten å få vite om andelslandbruket sitt på er gjennom venner, etterfulgt av sosiale medier, som også til en viss grad handler om å få kunnskap gjennom sitt eget digitale, sosiale nettverk. Utover dette er det få alternativer som skiller seg ut som spesielt viktige. Av de 12% som svarte «annet» er det en del som oppgir at de «gikk forbi» eller at andelslandbruket var «synlig i lokalmiljøet», og en del skriver at de har lest om andelslandbruk i en riksavis eller en lokalavis.

3.4 Karakteristikk ved andelslandbruk

Hensikten med noen av spørsmålene var å få en oversikt over karakteristikk ved andelslandbrukene i Norge: Hvordan andelene distribueres, hva andelene koster og hva andelslandbrukene tilbyr utover grønnsaker.

3.4.1 Distribusjon

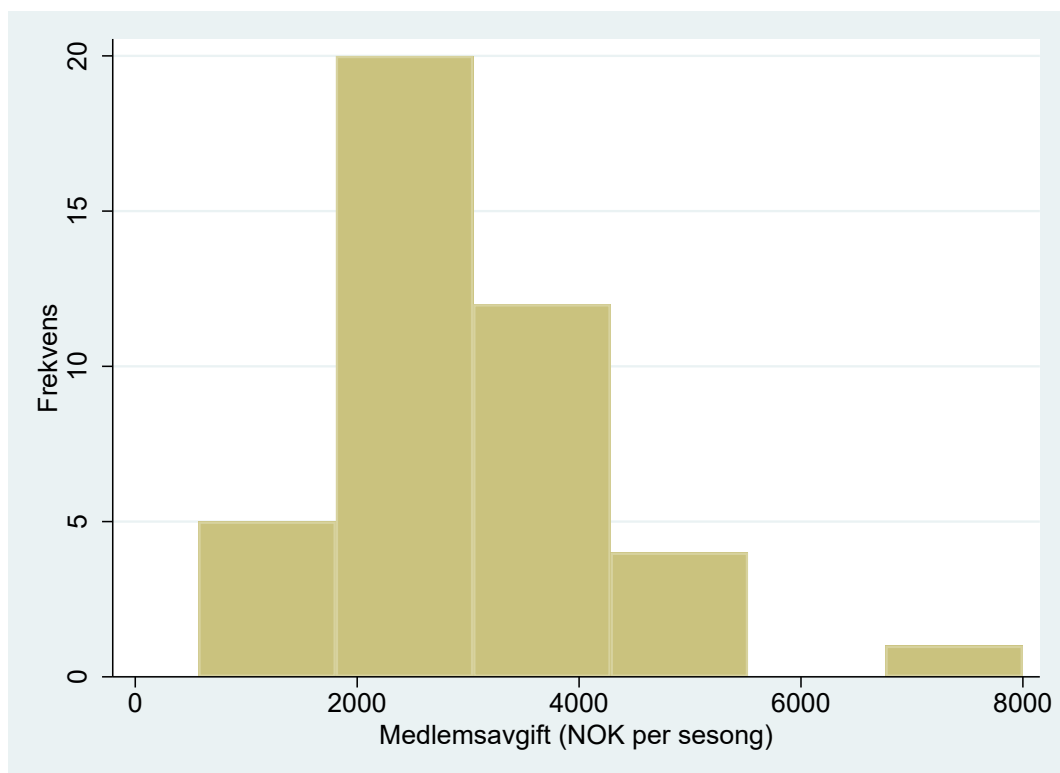
Figur 5. Svar på spørsmål: Hvordan mottar du din andel? N=258.

Over 90 % av andelshaverne oppgir at de selv høster grønnsakene/varene på gården, noe som er helt i tråd med dataene som er samlet inn av Økologisk Norge (se seksjon 1.2.3). Dette tyder også på at selvhøsting er mest populært for andelsbruk som tilbyr både selvhøsting og henting av ferdighøstede produkter.

3.4.2 Pris for andeler

Respondentene fikk også spørsmål om hvor mye det kostet å være medlem i andelslandbruket, og gjennomsnittet for alle besvarelsene var 3266 kroner per sesong. Vektet snitt, altså gjennomsnittspris for de 45 andelslandbrukene svarene kom fra, var 3019 kroner.

Figur 6 viser fordelingen av det vektete snittet.

Figur 6. Histogram for vektet snitt av medlemsavgift.

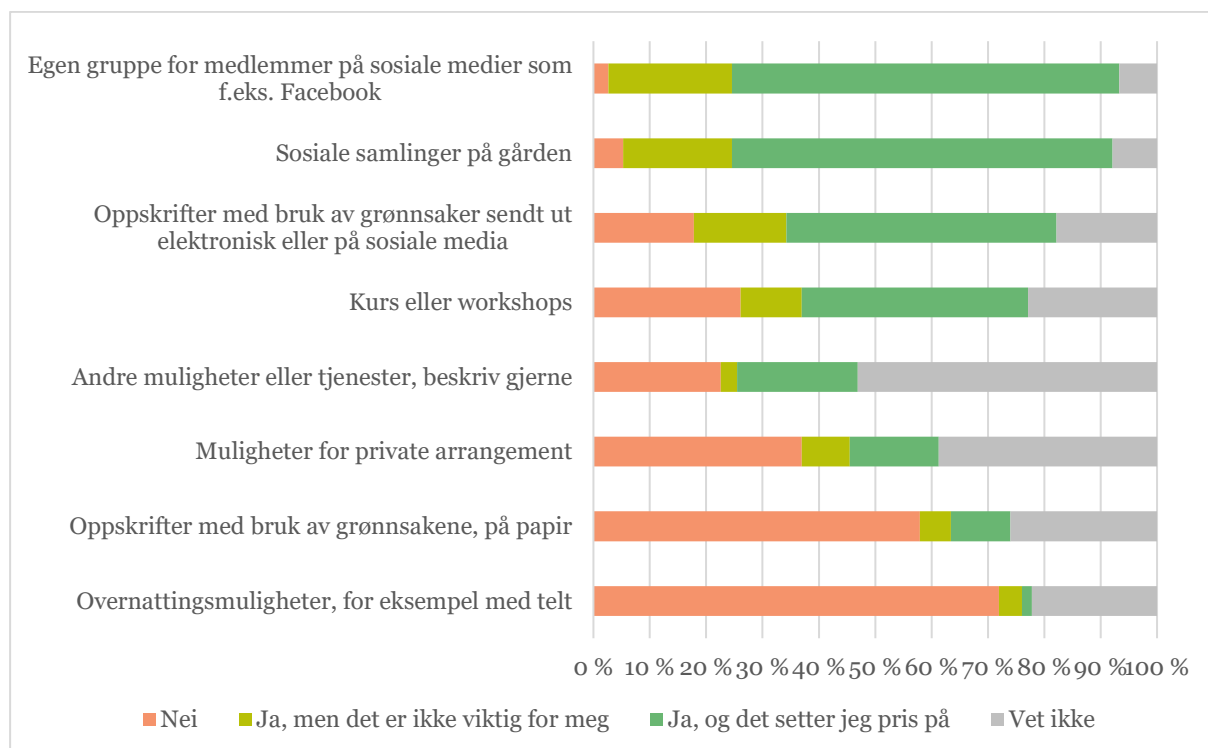
På spørsmål om de betaler for mer enn bare andelen svarte 30 % ja.

De utfyllende svarene på dette spørsmålet deler de seg inn i følgende kategorier:

- Kjøp av ekstra varer fra gården/andelslandbruket (som egg, kjøtt, småplanter m.m)
- Engangs innmeldingsavgift for å bli med i andelslandbruket (utover årlig andelspris)
- Kostnad for å betale seg ut av dugnadstimer
- Kostnader for transport /levering av varene

3.4.3 Tilbud utover andeler

Andelslandbrukene driftes på ulike måter og har tilbud av ulike tjenester. I prosjektet ønsket vi å se på hvilke tjenester som var mest utbredt, og i hvilken grad dette var noe medlemmene satte pris på.

Figur 7. Svar på spørsmål: Har ditt andelslandbruk noe av det følgende? N=342.

Vi ser at det som er mest utbredt er å ha en gruppe for medlemmer på sosiale medier, sosiale samlinger på gården, oppskrift på bruk av grønnsaker og kurs eller workshop. Dette er også noe som en stor andel av andelshaverne setter pris på. Dette samsvarer også med svarene på spørsmålet om motivasjonen for å være med i andelslandbruket, der mange nevnte sosiale faktorer og læring.

3.4.4 Økologisk sertifisering

Respondentene ble også spurt om de kjente til om andelslandbruket var økologisk sertifisert.

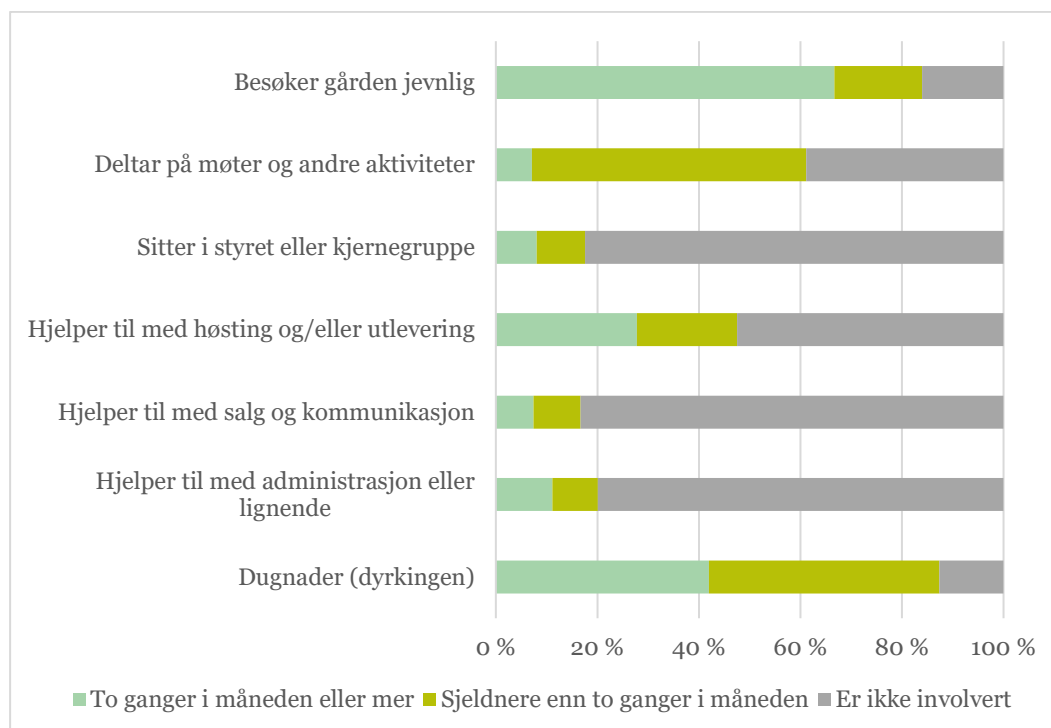
Tabell 3. Svar på spørsmål: Er ditt andelslandbruk økologisk sertifisert? (N=313).

Svar	Prosent	Respondenter
Ja	66,5%	208
Nei	14,7%	46
Vet ikke	18,8%	59

De fleste (66,5%) svarte bekreftende på dette, men nærmere 20% visste ikke om andelslandbruket var økologisk eller ikke, og 15% svarte nei.

3.4.5 Involvering

Respondentene ble også spurt om de var involvert i andelslandbruket på andre måter enn å få grønnsaker, og hvor ofte.

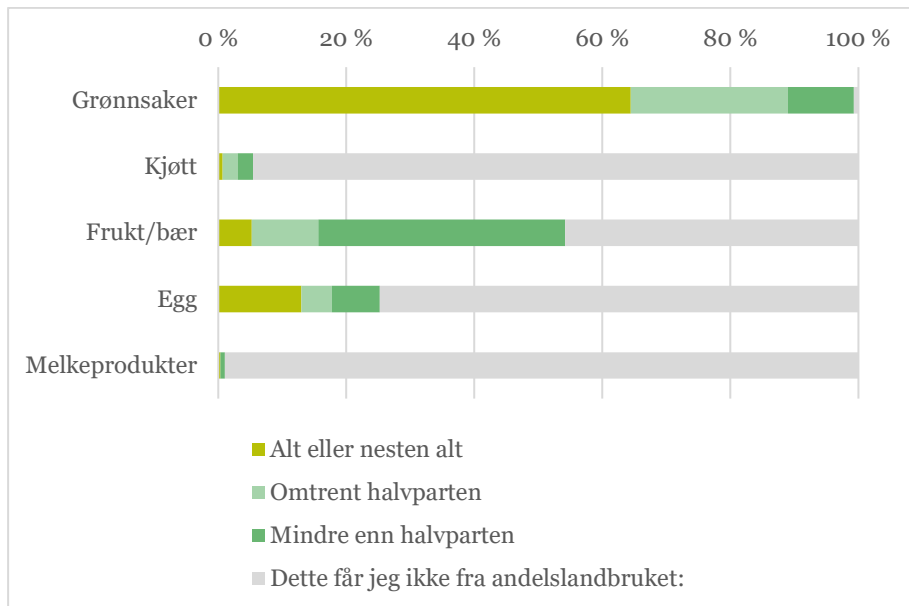

Figur 8. Svar på spørsmål: Er du involvert i andelslandbruket utover det å høste/motta grønnsakene? Hvor ofte deltar du? N= 324.

Her ser vi at over 60% besøker gården to ganger i måneden eller mer, og mer enn 40% deltar på dugnader to ganger i måneden eller mer. Under 20% sitter i styret og kjernegrupper, hjelper til med salg og kommunikasjon eller administrasjon.

3.4.6 Hvor mye andelslandbruket dekker av behov for mat

Et av spørsmålene omhandlet hvor mye av medlemmenes innkjøp av mat som dekkes av andelslandbruket (i høstingssesongen). Dette spørsmålet gir også innsikt i hvor mange som skaffer seg annet enn grønnsaker gjennom andelslandbruket.

Figur 9. Svar på spørsmål: Hvor mye av ditt behov for mat blir dekket av andelslandbruket i de ukene du høster/mottar grønnsaker? N=313.

Mer enn 60% får alt eller nesten alt behovet for grønnsaker dekket av andelslandbruket. Over halvparten mottar frukt og bær, og en del får også egg, men bare noen få får kjøtt og melkeprodukter.

3.5 Medlemmenes tilfredshet med andelslandbruket sitt

En del av spørsmålene omhandlet i hvilken grad medlemmene er fornøyd med andelslandbruket og medlemskapet sitt, f.eks. om medlemmene synes andelslandbruket gir mye igjen for pengene.

Tabell 4. Svar på spørsmål: Synes du andelslandbruket gir deg mye igjen for pengene?

	Prosent	Respondenter
Ja	77,0%	268
Nei	4,3%	15
Vet ikke	18,7%	65
I alt	100,0%	348

De fleste (77%) svarte ja på dette, og bare en liten andel (4,3%) svarte nei, mens ca. 19% vet ikke. Til dette spørsmålet var det mulig å komme med en utdypende kommentar. De fleste av disse kommentarene handler om at andelslandbruket gir medlemmene flere goder enn grønnsaker, men det er også noen som forklarer hva de ikke er helt fornøyd med. Noen eksempler på kommentarer følger under.

ANDELSLANDBRUK GIR MYE FOR PENGENE:

- Vi har og mulighet til å jobbe dugnader for å betale mindre. Får å få flest mulig hender i drift. Jeg får masse mat, mer enn jeg trenger og har mulighet å gi bort til mine nærmeste som er veldig fint.
- Andelen dekket hele vårt forbruk av grønnsaker gjennom hele sesongen. En stor glede å være med!
- Det ville kostet mye mer i butikken. I tillegg får vi kunnskap, ferdigheter og meningsfullt fellesskap.

- Andelsarbeid er sosialt og lærerikt. Hvis man er flink til å høste så får man mer mat for disse pengene enn man ville fått på butikken. Man får også tilgang på grønnsakssorter som ikke er tilgjengelig i butikk. Man gjør noe konkret som er bra for naturen, miljøet og klimaet.
- Det er god tilgang på mye mat. Kortreist. Bor i nærheten.
- Mye produkt av topp kvalitet for pengene. God læring og rekreasjon å høste selv.
- For "penger" investert nei, men for motivasjon, inspirasjon og det å utvikle et andelslandbruk er delt risiko en del av det å være med. Det gir så mye mer enn penger å være en del av andelslandbruket.

ANDELSLANDBRUK KOSTER MYE:

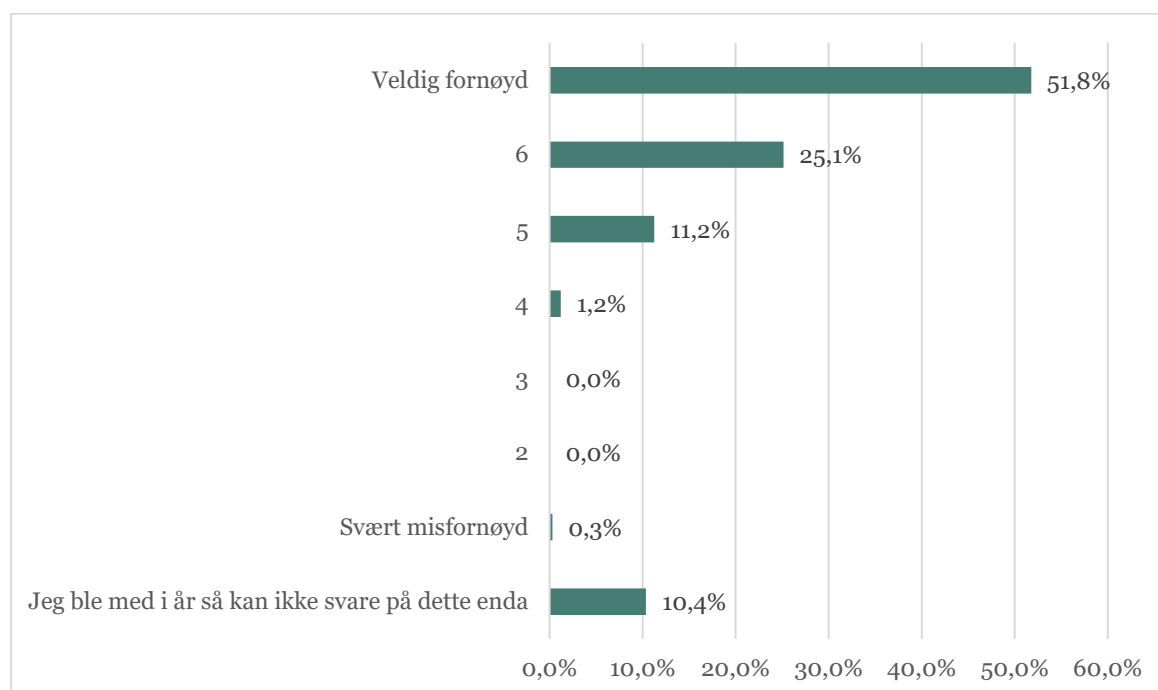
- Ikke ift hva maten ville ha kostet i butikk, men det er en så god opplevelse at det veier opp!
- Det har etterhvert blitt såpass dyrt å høste på gården, at butikkene konkurrerer bra på pris. Men på gården er det økologisk, og det betyr mye for meg. Jeg liker også selve høsteprosessen, grave i jorden og plukke sine egne grønnsaker
- Det spørs på vær og sol. Og hvor bra de er vannet og passet på.
- Akkurat på grensen, blir det dyrere er det ikke sikkert jeg tar meg råd til det
- Jeg må høste selv og har en ganske lang vei å kjøre for å kunne høste. Derfor ble det en betraktelig andel av ukene i fjor ikke høstet av meg den andelen jeg kunne har høstet...
- Synes det er litt dyrt. Er så dyrt at vi føler vi egentlig ikke har råd. Det er synd. Det burde være lettere for alle.
- Jeg synes nok prisen er litt i overkant, særlig siden barna våre er små og ikke spiser så mye. I perioder er det også vanskelig å få tid til å høste, samt at det blir litt mye av ting vi ikke spiser så mye av. Men pga. det ideologiske, samt at det er et supert sted å ta med barna, er vi med. Men jeg tror nok «kiloprisen» for oss blir relativt høy.
- Sparer ikke penger, men tar det som en hobby å skaffe mat til familien
- Usikker på hva jeg ville måtte betale i butikk men ser også at noe av det jeg høster ville jeg ikke kjøpt i butikk. Avlingene er noe ujevn så skulle gjerne hatt mer profesjonell dyrking samtidig som jeg ser at når driften er mye basert på dugnad er dette utfordrende.

ANDELSLANDBRUK GIR MER ENN GRØNNSAKER:

- Det er bare å se hva man kan skape med de ressursene og arealene man har når man er flere om det, kontra hva en bonde kan få til når hen skal forvalte større og større områder alene.
- Helt fersk mat uten sprøytemidler. Treffer likesinnede både på dugnader og når jeg høster selv hver uke. Alle er utrolig hyggelige i disse situasjonene.
- Gleden over å være med fra det første frøet, til og følge med på veksten. I tillegg det sosiale på gården.
- Både maten og det å kunne være med å så og høste, og i tillegg jobbe sammen med andre er viktig for meg. Også at det er lokalt, i gangavstand.
- Gode grønnsaker, hyggelige sankestunder alene og med andre, inspirerende matlaging etterpå
- Fantastisk sted å være og jobbe i hyggelig selskap. Ikke press på å levere - fokus på å lære, være sammen, ha det hyggelig ved bålplassen.
- Får tilgang til grønnsaker jeg ellers ikke ville kjøpt. Moro og hyggelig å være med på dugnad sammen m andre andelshavere. Mye å lære om produksjon/ dyrking. Utveksler erfaringer/ oppskrifter med andre. Sunnere kosthold i familien.

- I tillegg til maten, så gir det velvære for sjelen når man går i åkeren og høster. Det er alltid hyggelig på dugnader. Man prater med folk som har samme tilnærmingen til mat som deg
- Jeg får kunnskap, sosialt nettverk, erfaring, mat jeg har dyrket selv, tema å snakke om i sosiale settinger, føler jeg er med på noe viktig og gleden av å spise selvdyrket mat, uavhengighet.
- Fordi det handler om mer enn sunne matvarer - å sette pris på at det ligger stort arbeid bak maten på bordet - at barna vet hvor maten kommer fra og bidrar - at vi bidrar til et bedre miljø og at vi ikke bare er forbrukere!
- Rikelig god mat og veldig kjekt sosialt!!! Gode grønnsaker som smaker som bestemors kjøkkenhage. Virkelig gode råvarer. Får også mulighet til å bidra og lære. Og så får jeg mer nærhet til natur og matproduksjon, lett å savne det i en by. Elsker andelsgården, inkludert at det tvinger meg ut av det urbane bobla og drar meg ned på jorda, bokstavelig talt.
- Det beste jeg og min mann noensinne har gjort sammen

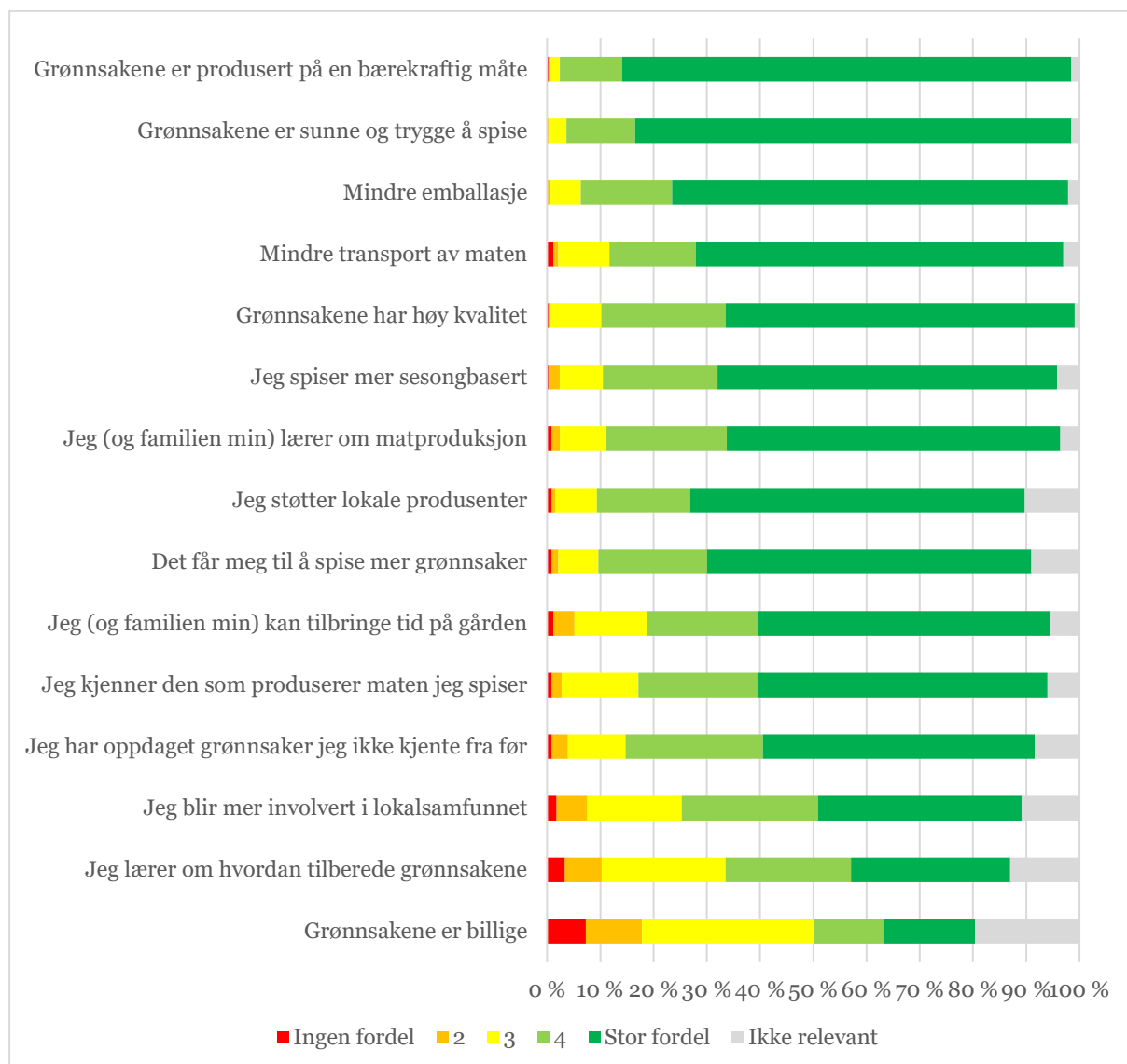
Et annet, relatert spørsmål er hvor fornøyd de er med andelslandbruket sitt.

Figur 10. Svar på spørsmål: Hvor fornøyd er du med ditt andelslandbruk på en skala? N=338.

Så vidt mer enn halvparten oppgir at de er «veldig fornøyd», og under 2% gir en score på 4 eller lavere på en skala der 7 høyest. Det er ingen som oppgir at de ikke vil anbefale andelslandbruk til venner og kjente. De som har svart på undersøkelsen er altså i stor grad fornøyd med andelslandbruket sitt.

I et annet spørsmål ble respondentene bedt om å oppgi hva de så på som fordeler med andelslandbruket, med en rekke faktorer som forslag.

Figur 11. Svar på spørsmål: Hva tenker du er fordelene med å være med i et andelslandbruk sammenlignet med å kjøpe mat i butikken? N=334.

Svarene her ligner i stor grad svarene på spørsmålet om hva som motiverte dem til å bli medlemmer, der miljø og mattrygghet er det flest oppgir som «stor fordel», i tillegg til at mange mener grønnsakene har høy kvalitet. Færrest oppgir billige grønnsaker som en fordel, men også her er det flere som ser på det som en fordel enn som ikke gjør det. Ellers er det mange av som ser på det som en fordel at de har endret spisevaner: At de spiser mer sesongbasert og mer grønnsaker generelt, at de har oppdaget grønnsaker de ikke kjente fra før, og at de lærer om hvordan de tilbereder grønnsakene.

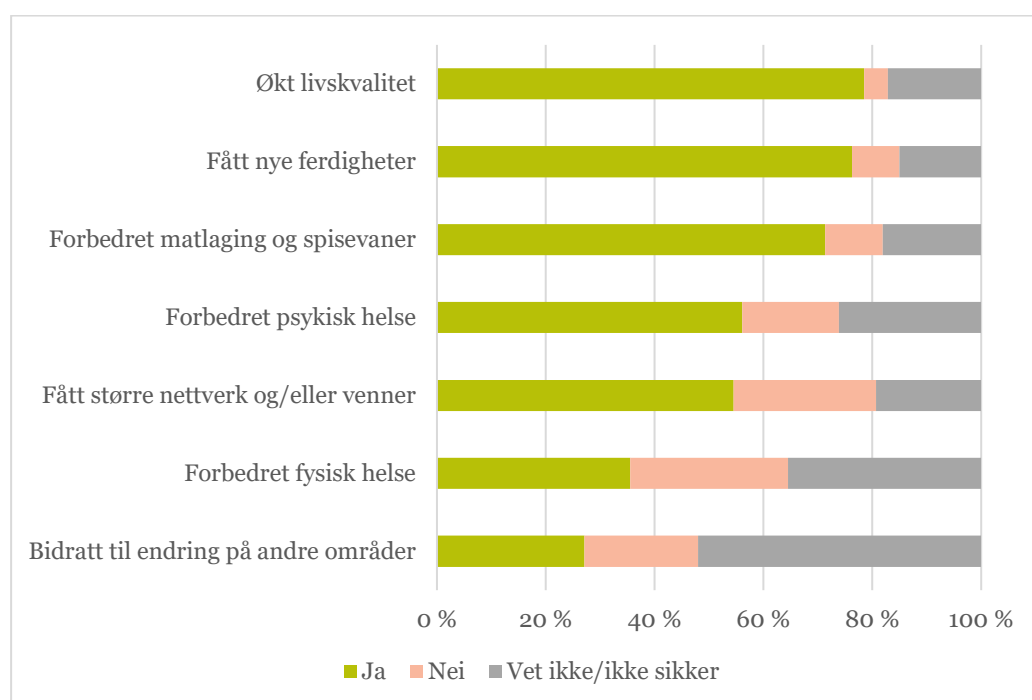
Også her var det mange som kom med utdypende kommentarer, som i stor grad gikk på at det å være med i andelslandbruk opplevdes som sosialt, kunnskapsberikende og noe som ga glede

Noen eksempler:

- Føler en er en del av noe viktig, mer kunnskap slik at jeg kan dyrke hjemme, dele kunnskap, tilhøre et fellesskap, blir mer økologisk og miljøbevisst, selvstendighet, uante muligheter i fremtiden.
- Det er sosialt og hyggelig, har et eierforhold til hele stedet som er min nabo.

- Når vi kjøpe maten i en butikk gir det ingen mat sikkerhet. Norge produsere lite økologiske grønnsaker og frukt og det gjør at jeg ønsker å bidra med at det lokalt bli utviklet.
- Lærerikt og interessant å lære om dyrkning. Hyggelig å dele kunnskap med andre. hyggelig å kunne være ambassadør (for nye medlemmer) for en velfungerende andelshage fint å bli kjent med folk i nabolaget som har de samme interessene
- For vår meg oppleves det som en stor fordel at barna lærer noe om hvordan man dyrker mat. Jeg har vokst opp med besteforeldre som drev småbruk, og denne "tilhørigheten" til landbruket er jeg veldig glad for å dele videre med de.
- Andelslandbruket er en viktig lærearena for store og små. Vi lærer hvor mye arbeid som ligger bak. Det er og en viktig sosial arena. Det er lett å komme i prat når man går å luker sammen. Folk med annen kulturbakgrunn kan dele kunnskap om dyrking og bruk av grønnsaker. Vi har høstfest der vi lager mat sammen. Der får vi smake nye retter og har det gøy. Det var mulig å være med på mye også i koronatida, det betød mye.
- Fin måte å handle på som involverer hele familien. Dugnader gjør at man lærer om dyrking og blir kjent med andre andelshavere

Mange var også positive når de fikk spørsmål om hva medlemskapet i andelslandbruket hadde ført til.

Figur 12. Svar på spørsmål: Har ditt medlemskap i andelslandbruket ført til: N=321.

De tre høyest rangerte er «økt livskvalitet», «fått nye ferdigheter» og «forbedret matlaging og spisevaner», og det er liten forskjell mellom disse tre. Mange svarte også at de hadde fått forbedret psykisk helse og større nettverk og venner. Svarene viser igjen at det sosiale aspektet, og kunnskapsformidlingen er en viktig del av det å være medlem av et andelslandbruk

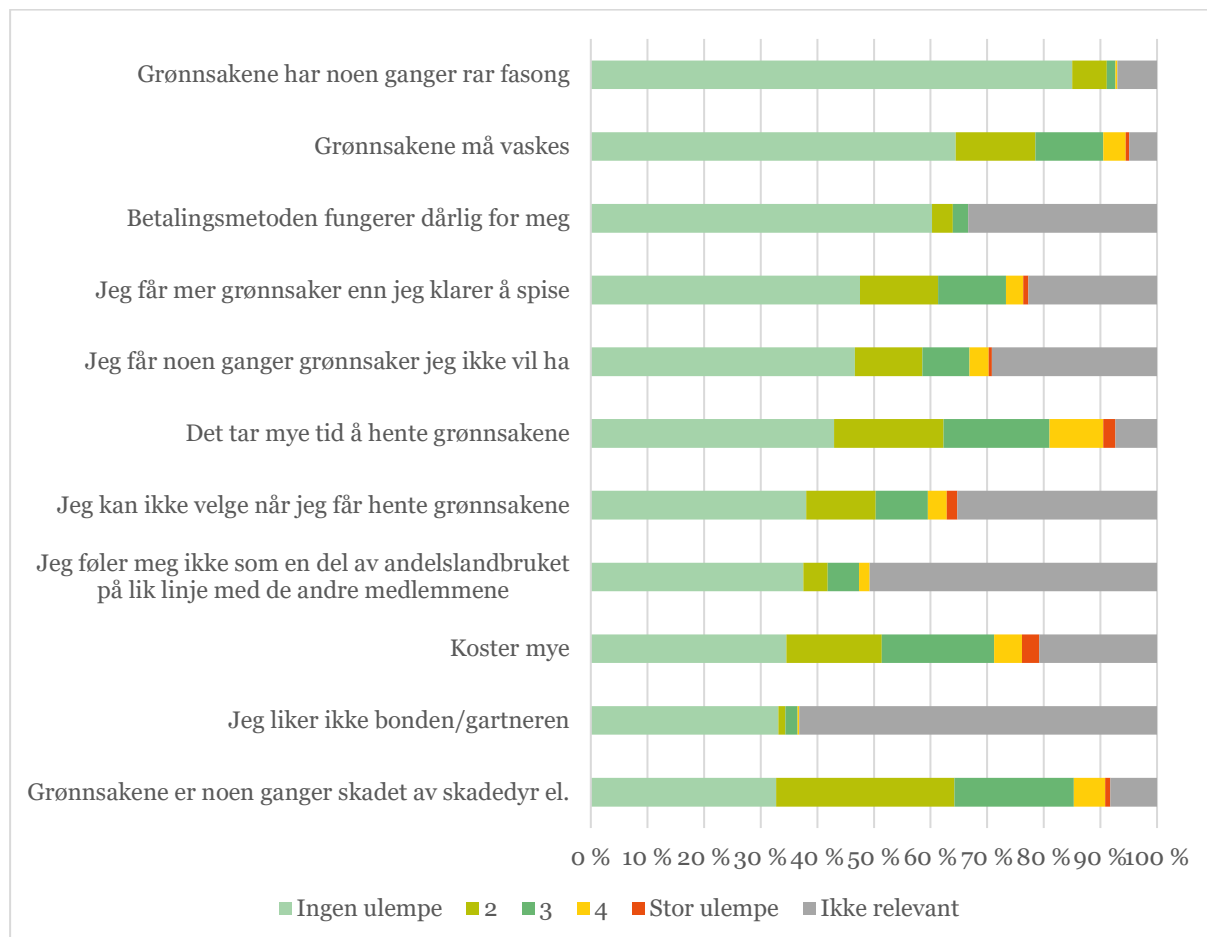
Også her kunne respondentene utdype svarene i kommentarfelt. Noen kommenterte at de har fått praktisert norsk, at de har kombinert besøket på andelslandbruket med andre friluftaktiviteter, og at de har blitt mer bevisst på å bruke økologiske grønnsaker. I tillegg nevnes mange av de samme fordelene som på de andre spørsmålene.

Basert på svarene i kommentarfeltet på dette og det forrige spørsmålet (se Figur 11) er det laget en ordsky, der vanlige ord som «jeg» og «og» er tatt bort.

3.6 utfordringer med medlemskap i andelslandbruk

Vi ønsket også å undersøke hva som er utfordringene med å holde på medlemmer, og å skaffe nye medlemmer til andelslandbruket.

De som var medlemmer ble spurt om hva de så på som ulemper med andelslandbruket sitt, og fikk presentert en del ulike alternativer som på forhånd var identifisert som mulige ulemper. For hvert av alternativene ble respondentene bedt om å krysse av på en skala fra 1-5 der 1 representerer «ingen ulempe» og 4 er «stor ulempe». De kunne også krysse av på at alternativet ikke er relevant for dem.

Figur 14. Svar på spørsmål: Hvilke ulemper ser du i å være medlem av et andelslandbruk sammenlignet med å kjøpe mat i butikken? N=327.

For de fleste foreslåtte ulempene oppgav flertallet av respondentene at disse var «ingen ulempe», eller den fikk score 2/5, eller de oppgav at den var «ikke relevant». Det alternativet flest respondenter oppgav som «stor ulempe» eller gav skår 4/5, var «det tar mye tid å hente grønnsakene» (12%), eller det «koster mye» (8%), og at «grønnsakene er noen ganger skadet av skadedyr» e.l. (6%).

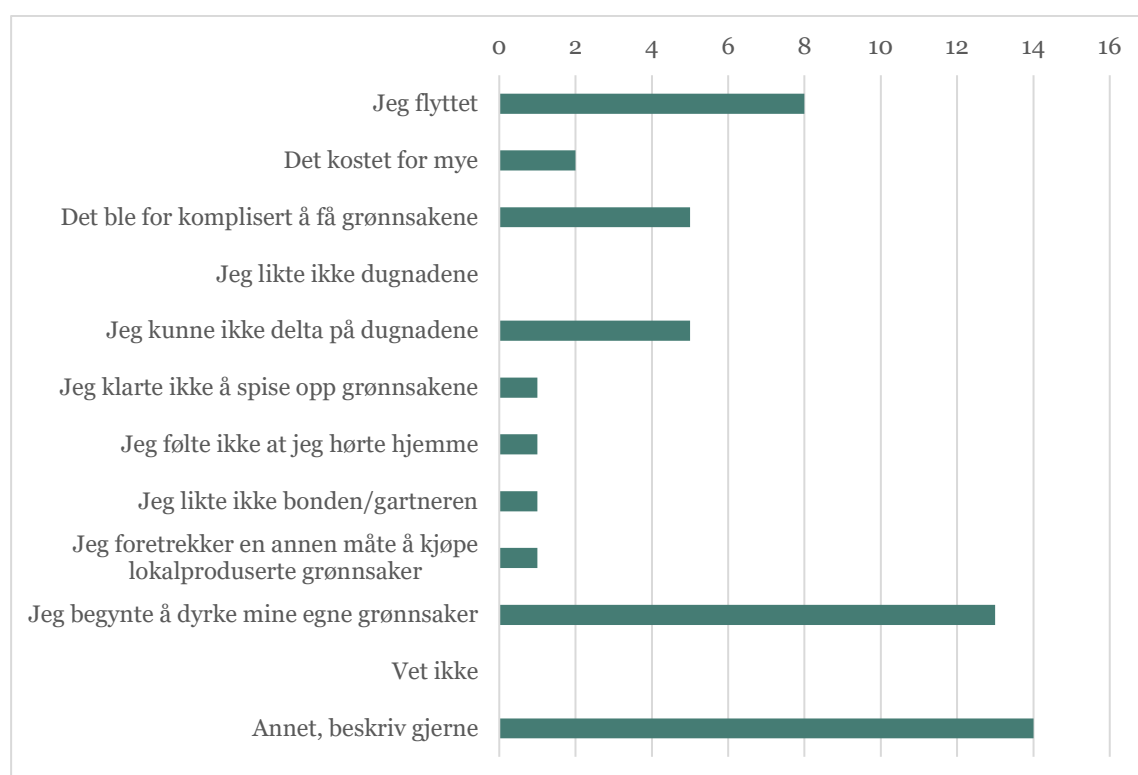
I 26 av besvarelsene ble det oppgitt kommentarer til dette med ulemper. En del av disse gikk på at det er lang reisevei til andelsgården, mens noen handler om dugnadene som kan oppleves krevende.

- Jeg har ca 15 min å kjøre bil for å komme til gården. For å være mer miljøvennlig så hadde et andelslag nærmere hjemme vært ønskelig, men jeg er veldig fornøyd med gården. Det tar fort 1 time å hente og høste. Pleier å bruke helgen til det da det kan være vanskelig å rekke på en hverdagskveld.
- Jeg bor dessverre langt unna og får ikke være på gården så ofte jeg måtte ønske.

- Det har vært behov for mye dugnadsarbeid, og man kan få dårlig samvittighet når man ikke kan være med. Mye av arbeidet er tungt, og ikke alle klarer det. På Vestlandet er det mye regn, og ikke alltid like fristende å plukke stein, luke eller høste i regn og kulde.
- Det at det tar mye tid å hente grønnsaker og vaske dem er i utgangspunktet ikke et problem når helsa er god, men når helsa ikke er bra kan det være mer utfordrende. Dette gjelder også når det kommer til gjennomføring av dugnadstimer, det er ikke et problem når ting er bra, men utfordrende i perioder når helsa ikke er bra. Da får man også dårlig samvittighet ovenfor ansatte og andre medlemmer.

3.7 Årsaker til å ikke være medlem

Av de som besvarte var det 33 personer som ikke var medlemmer av andelslandbruk, men som hadde vært det tidligere. Disse fikk spørsmål om årsaker til at de sluttet.

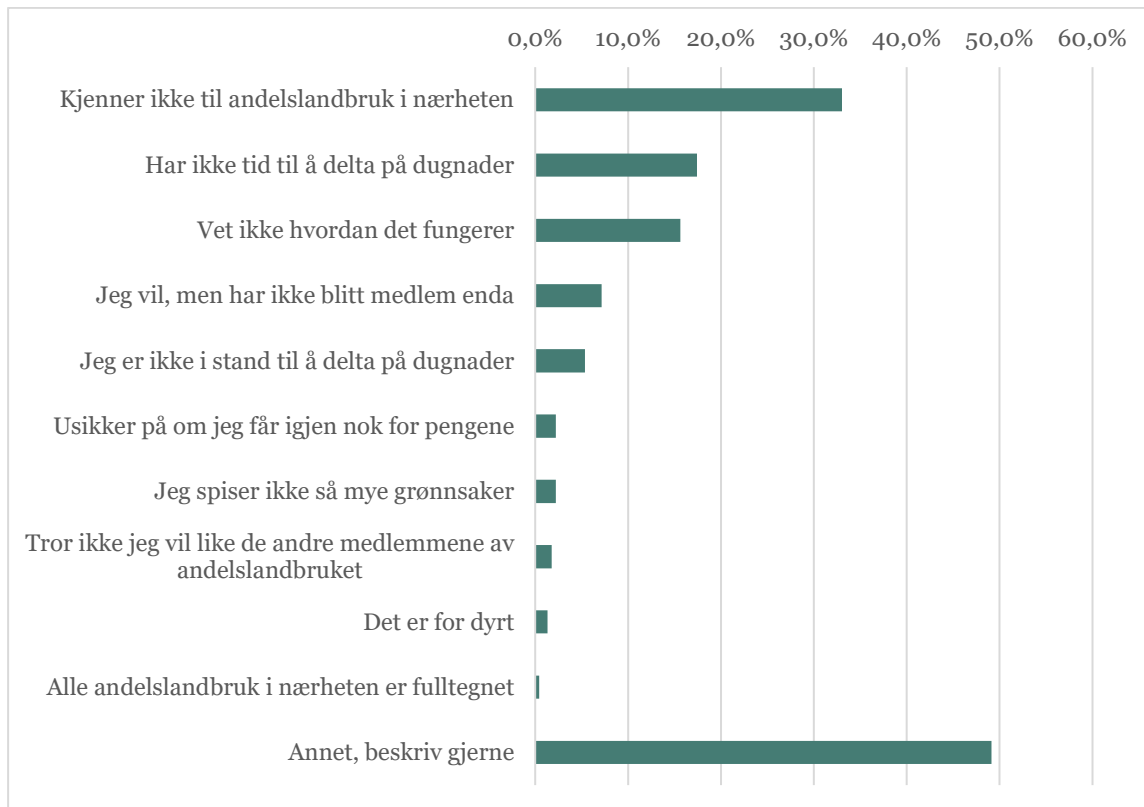

Figur 15. Svar på spørsmål: Hva er grunnen til at du ikke lenger er medlem av andelslandbruket? Velg inntil 3 alternativ N=33.

Det flest oppgir som årsak til å at de sluttet, er at de begynte å dyrke egne grønnsaker, etterfulgt av at de flyttet. Det var også 14 respondenter som kommenterte på dette spørsmålet, og de fleste av disse beskrev at det var for lang avstand til andelslandbruket og/eller at medlemskapet ble for tidkrevende, mens noen fortalte at andelslandbruket de var medlemmer av hadde lagt ned.

Dette er en liten gruppe og vi vet ikke hvor representative de er for alle som har sluttet i andelslandbruk.

Respondenter som hadde fått tilgang til skjemaet gjennom sosiale medier fikk anledning til å svare på spørsmål om årsaker til at de ikke hadde blitt medlem av et andelslandbruk.

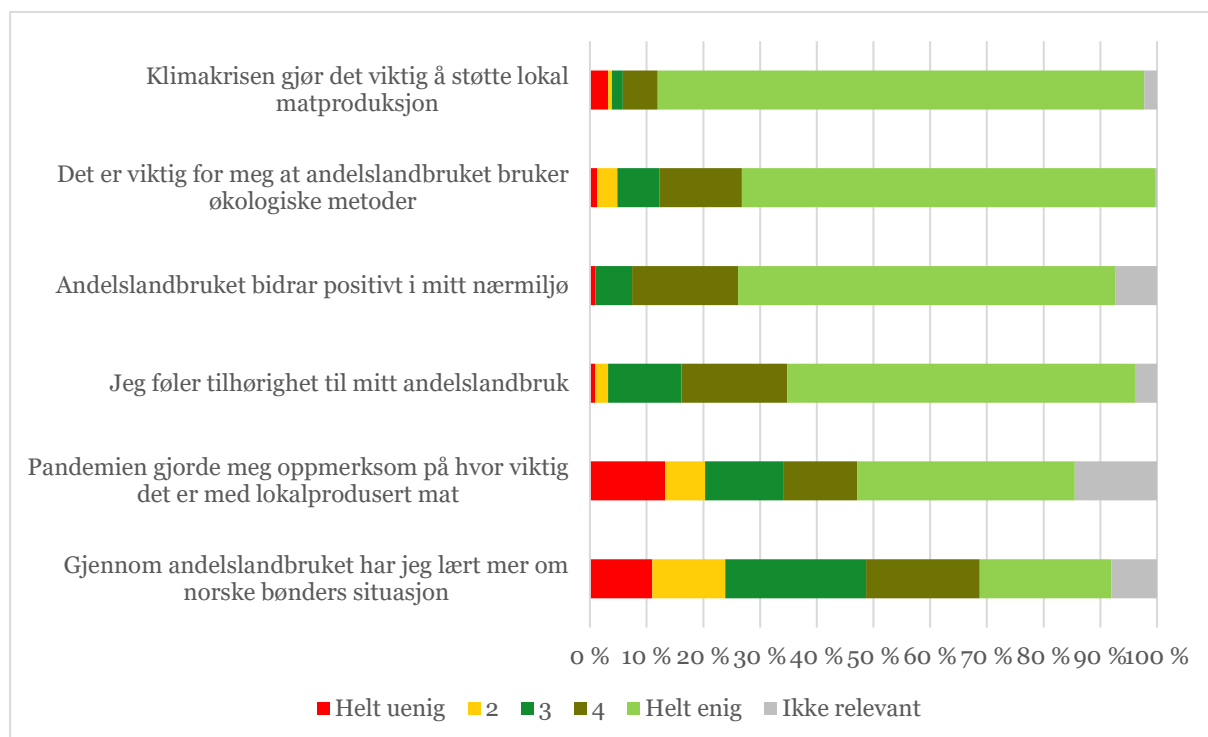

Figur 16. Svar på spørsmål: Hvorfor har du ikke blitt med i et andelslandbruk? N=224.

Den vanligste årsaken som ble oppgitt til at mange ikke var medlem, var at man ikke kjente til andelslandbruk i nærheten (33%). En god del oppgav også at de ikke hadde tid til å delta på dugnader, eller at de ikke visste hvordan det fungerte. Nesten halvparten oppgav «annet» som årsak, og 109 respondenter kom med en egen beskrivelse. Av disse var det 80 respondenter som oppgav som årsak at de dyrket egne grønnsaker, noe som kanskje tyder på at lenken til spørreundersøkelsen har blitt spredt i kanaler på sosiale medier som er frekventert av personer som er mer en gjennomsnittlig interessert i grønnsaksdyrking. Det var 20 respondenter som oppgav årsaker som hadde med tid og avstand å gjøre, eller at de heller kjøpte lokale grønnsaker på andre måter. Noen få oppgav av de ikke visste hva andelslandbruk var.

3.8 Oppfatninger om ulike temaer

I spørreskjemaet var det også spørsmål om oppfatninger rundt ulike temaer relatert til andelslandbruk og til lokal matproduksjon generelt.

Figur 17. Svar på spørsmål: I hvilken grad er du enig i følgende? N= 310.

Flest var enige i at klimakrisen gjør det viktig å støtte lokal matproduksjon, at det er viktig at andelslandbruket bruker økologiske metoder, at andelslandbruket bidrar positivt i nærmiljøet, og at de føler tilhørighet til andelslandbruket sitt. Færrest var enige i et de har lært mer om norske bønders situasjon gjennom andelslandbruket, og at pandemien har gjort dem oppmerksomme på hvor viktig det er med lokalprodusert mat.

3.9 Karakteristikk ved medlemmer

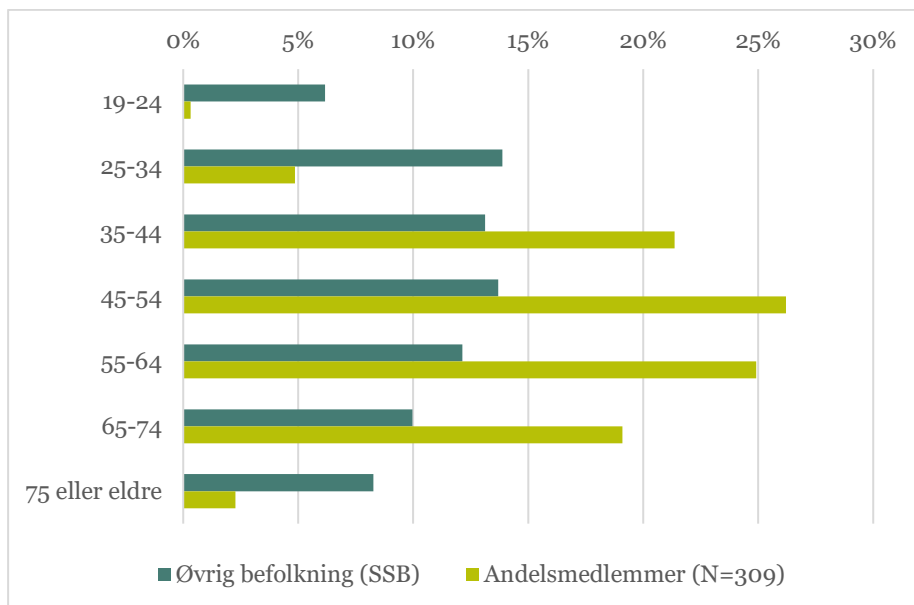
I prosjektet ønsket vi å avdekke om medlemmer av andelslandbruk skiller seg fra den øvrige befolkningen i Norge.

Tabell 6. Kjønnfordeling.

	Prosent	Respondenter
Kvinner	82,5%	255
Menn	15,9%	49
Annet	1,6%	5
I alt	100%	309

Vi ser at en stor andel av andelshaverne som har besvart er kvinner, noe som både kan skyldes at flere kvinner enn menn er medlemmer av andelslandbruk (Hvitsand 2014) og at flere kvinner enn menn har valgt å besvare spørreundersøkelsen.

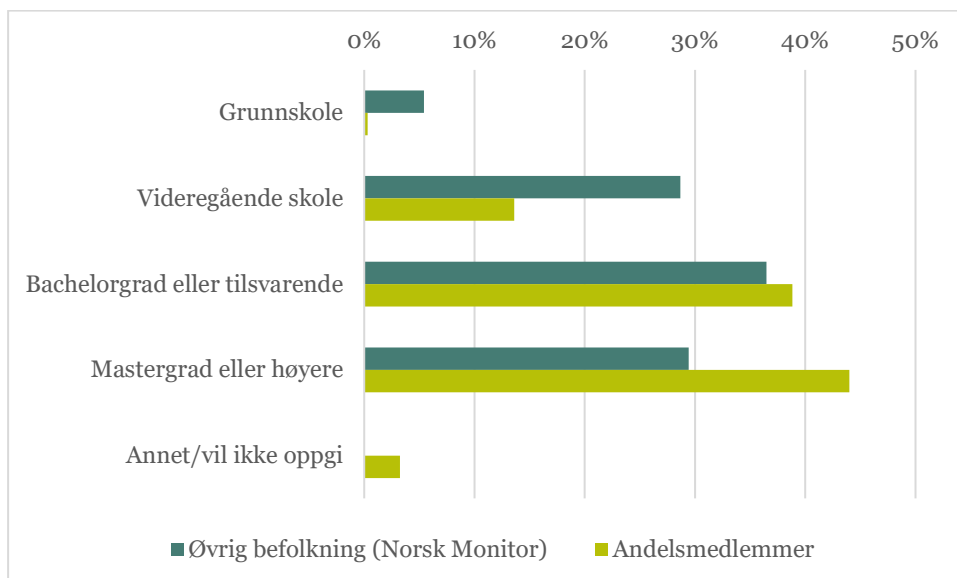
Også når det gjelder aldersfordeling skiller medlemmer av andelslandbruk seg fra den øvrige befolkningen. Figuren under gir en sammenligning med tall på aldersfordeling fra Statistisk sentralbyrå (SSB).

Figur 18. Aldersfordeling andelsmedlemmer og øvrig befolkning.

Både de som er under 34 år og de som er over 75 er underrepresentert blant andelsmedlemmer sammenlignet med den øvrige befolkningen, mens de er overrepresentert i alderssegmentet 35-74 år.

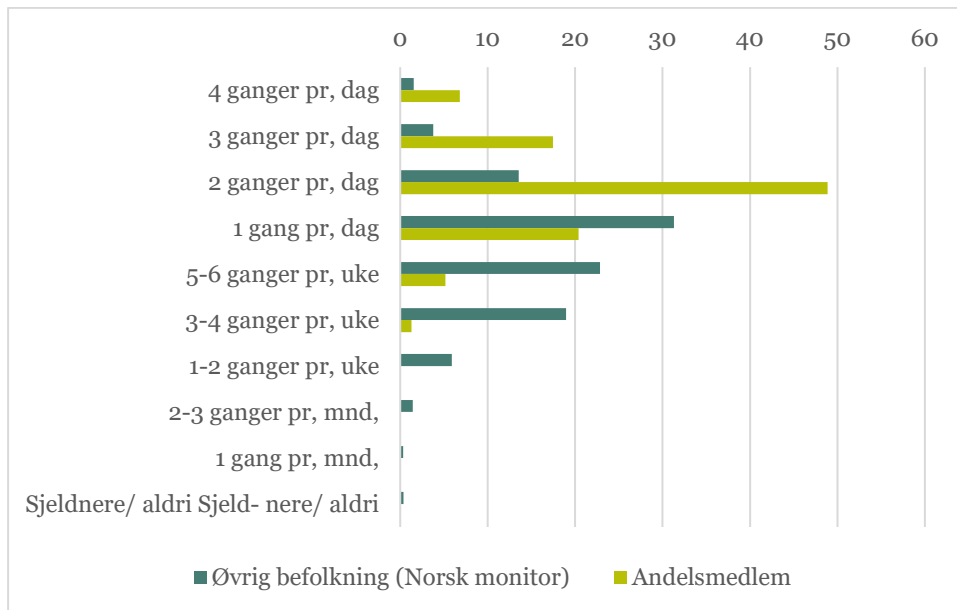
Også når det gjelder utdanningsnivå skiller andelsmedlemmene seg fra den øvrige befolkningen. Kategoriene er de samme som er brukt i Norsk Monitor, som er en undersøkelse som utføres annet hvert år i regi av IPSOS, for en representativ gruppe av befolkningen på rundt 3400 personer.

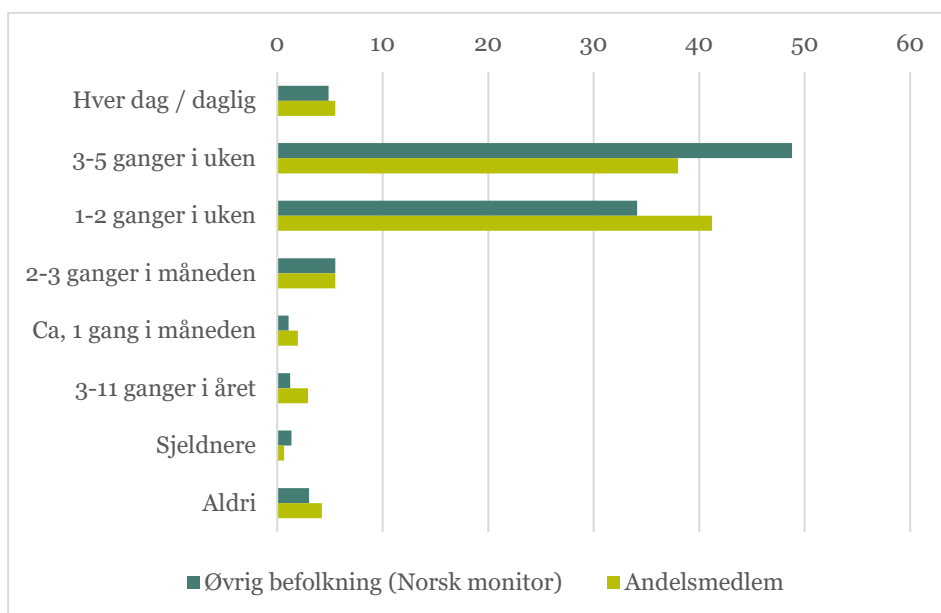
Figur 19. Utdanningsnivå.

Blant andelsmedlemmene er det en klart større andel som har utdanning på mastergradsnivå eller høyere, og færre som bare har grunnskole eller videregående.

Respondentene ble også spurt om hvor ofte de spiste grønnsaker og kjøtt, for å se om de skilte seg fra den øvrige befolkningen. Spørsmålene og svaralternativene er de samme som er brukt i Norsk Monitor.

Figur 20. Svar på spørsmål: Hvor ofte spiser du grønnsaker?

Figur 21. Svar på spørsmål: Hvor ofte spiser du kjøtt eller kjøttmat til middag?

Sammenlignet med den øvrige befolkningen spiser andelsmedlemmer grønnsaker betydelig oftere. Rundt halvparten av andelsmedlemmene spiser grønnsaker to ganger per dag, mot 14% i den øvrige befolkningen. Når det gjelder hvor ofte de spiser kjøtt til middag er ikke forskjellen fra den øvrige befolkningen like stor som, men blant andelsmedlemmer er det noe flere som spiser kjøtt til middag 1-2 ganger i uken (49% mot 38%), og færre som spiser det 3-5 ganger i uken (34% mot 41%), enn i den øvrige befolkningen.

4 Oppsummering og diskusjon

Resultatene fra spørreundersøkelsen viser at norske andelslandbruk først og fremst produserer grønnsaker, men også noe frukt og bær, og at de fleste andelshaverne høster dette selv på gården. Dugnader på gården er for de fleste en viktig del av andelsmedlemskapet.

Oppfatninger om fordeler med andelslandbruksmedlemskap er i stor grad knyttet til matkvalitet og produksjonsmetoder. I tillegg er det mange som er opptatt av de sosiale aspektene og mulighetene til læring. Mange opplever at medlemskapet har ført til positive endringer i forhold til fysisk og psykisk helse, og at det bl.a. har ført til at de spiser mer grønnsaker enn før og at det generelt gir økt livskvalitet. Mange har også oppfatninger av at andelslandbruket bidrar positivt i nærmiljøet, og at klimaendringene gjør det viktig å ha lokal matproduksjon.

Det kan også virke som om mange av medlemmene er svært opptatt av opplevelsene de får i tillegg til grønnsakene, og at de er mer opptatt av kvaliteten på grønnsakene, enn på mengden. Samtidig ser vi at inntaket av grønnsaker er høyere hos andelsmedlemmene enn i den øvrige befolkningen, som kan tyde på at mengde også er viktig.

Det er få som opplever at andelslandbruk har store ulemper, det som oppfattes som mest negativt er at det «tar mye tid å hente grønnsakene», men selv her er det bare 12% som mener dette er en ulempe.

Blant de som ikke er medlemmer av andelslandbruk oppgir flest som årsak til dette at det ikke er noen i nærheten, at de ikke har tid til å delta på dugnader, eller at de ikke vet hvordan det fungerer. Mange skriver også at de i stedet dyrker grønnsaker selv, men dette er sannsynligvis ikke representativt for den øvrige befolkningen. Av de som har sluttet som medlemmer er også den vanligste årsaken at de begynte å dyrke egne grønnsaker, eller at de flyttet, mens noen svarte at det ble for komplisert eller de hadde ikke tid til å delta på dugnadene. Det hadde vært interessant å få flere besvarelser fra personer som har vært med i et andelslandbruk og sluttet, for å få mer kunnskap om hva som var årsaker til dette.

Ikke alle andelslandbruk er økologisk sertifiserte, men for de fleste respondentene er det svært viktig at økologiske metoder benyttes. Dette kan tyde på at de som ikke er sertifiserte også bruker økologiske dyrkingsmetoder, og at sertifisering og kontroll av en tredjepart ikke er avgjørende for andelshaverne.

De som er medlemmer skiller seg fra den øvrige befolkningen ved at det er langt flere kvinner, og langt færre blant de som er under 34 og over 75 år gamle. At det er få over 75 kan ha sammenheng med at medlemskap og høsting forplikter til fysisk arbeid og høsting. Unge mennesker har også kanskje et mindre rutinepreget liv, og for familier med små barn kan det være vanskelig å finne tid til dugnader og høsting, og at selv om det er mange som oppgir at det å la barn lære «hvor maten kommer fra» er en motivasjon for medlemskap, er disse likevel i mindretall.

Det er viktig å huske på at de som har valgt å besvare undersøkelsen kan ha andre oppfatninger enn medlemmer som ikke har valgt å besvare, eller som ikke har fått anledning til å svare fordi driveren av andelsgården ikke har spredt lenken til undersøkelsen videre. Vi kan altså ikke vite sikkert hvor representative respondentene er for hele gruppen av andelseiere. Videre vil det også være slik at de som har opplevd store ulemper med andelslandbruk mest sannsynlig har sluttet, og vi har bare fått inn svar fra noen få (33 respondenter) i denne kategorien.

4.1.1 Økologisk sertifisering

Undersøkelsen viser at det er flere som oppgir at andelslandbruket er økologisk sertifisert (65%) enn det statistikken for andelslandbruk fra Økologisk Norge viser (47%). Dette kan skyldes en overvekt av respondenter fra enkelte andelslandbruk som er sertifiserte, eller at en del medlemmer tror andelslandbruket deres er sertifisert, uten at det faktisk er det. Med en andelslandbruksmodell der andelseiere i stor grad deltar i driften, som er karakteristisk for norske andelslandbruk, har

medlemmene god innsikt i hvordan gården driftes og om det brukes økologiske dyrkingsmetoder, altså organisk basert gjødsel, og fravær av for eksempel kjemisk bekjempelse av skadedyr og plantesykdommer. Med en slik modell kan kanskje noen drivere av andelslandbruk føle at sertifisering fra en nøytral tredjepart ikke er nødvendig. I den sammenheng er det også interessant å merke seg at det bare er 4 av 310 respondenter som svarer «Helt uenig» på påstanden «det er viktig for meg at andelslandbruket bruker økologiske metoder», altså på et spørsmål som ikke handler om sertifisering, men om metodene som brukes.

4.1.2 Pris for medlemskap: Dyrt eller billig?

I snitt betaler medlemmer rundt 3300 kroner for en sesong med grønnsaker, men det er stor variasjon i prisen for en andel. Dette kan komme av at det er variasjon i produksjonskostnader og i mengden grønnsaker andelslandbruket produserer. Forskjellen kan også skyldes variasjon i hvor mye man deltar på dugnad, og at bruk med lite dugnadsplikt har høyere medlemsavgift enn der hvor medlemmene står for en stor del av arbeidet som utføres.

Det varierer også hvor stor andel av behovet grønnsakene fra andelslandbruket dekker, noe som igjen kan skyldes variasjon i mengden grønnsaker som produseres, eller i medlemmenes behov for grønnsaker.

Det er få som oppgir at de syns det er en ulempe at andelsmedlemskap koster mye (se Figur 14), og flertallet oppgir at det at grønnsakene er billige er en fordel med andelslandbruk sammenlignet med å kjøpe mat i butikken (se Figur 11). Men dette flertallet er knapt, til tross for at de fleste medlemmene høster sine egne grønnsaker og at 40% deltar på dugnader mer enn to ganger i måneden. En del kommenterer også at de syns det er dyrt å være medlem. Slike ulike oppfatninger kan både skyldes forskjeller i pris og mengde for de ulike andelslandbrukene, men også forskjeller i holdninger og livssituasjon til respondentene, som vil påvirke hva de tenker på som dyrt og billig. Det vil også ha betydning i hvilken grad de ser på medlemskapet først og fremst som en måte å skaffe mat på bordet, eller om de også verdsetter opplevelsen, de sosiale aspektene, læringen o.l. Fører andelsmedlemskap til et sunnere kosthold?

Sammenligning med statistikk for den øvrige befolkningen viser at andelshavere spiser oftere grønnsaker og noe sjeldnere kjøtt enn den øvrige befolkningen, men det er ikke mulig å si i hvor stor grad dette er på grunn av medlemskapet i andelslandbruket, eller om det er de som har et høyt forbruk av grønnsaker og et noe lavere forbruk av kjøtt som velger å bli medlemmer av andelslandbruk. Men det at svært mange (81%) oppgir at en fordel med å bli medlem av andelslandbruk er at det har ført til økt forbruk av grønnsaker, samt at mange oppgir at de har oppdaget grønnsaker de ikke kjente fra før, eller at de har lært hvordan de tilbereder grønnsaker, antyder at forskjellen mellom medlemmer og øvrig befolkning til en viss grad skyldes endring i vaner som følge av medlemskap. Det samme gjør resultatet som viser at 71% mener medlemskapet har ført til forbedret matlaging og spisevaner.

Tallene på grønnsak- og kjøttforbruk sier heller ikke noe om mengdene som blir spist, bare frekvens. Det kan for eksempel tenkes at medlemmer av andelslandbruk har en større andel grønnsaker og en mindre andel kjøtt på middagstallerkenen, enn det de som ikke er medlemmer har. Dette må i så fall undersøkes i en ny undersøkelse.

Undersøkelsen til Norsk Monitor sier heller ikke noe om er hvor mye av grønnsakene som spises som er norske. Men det vil være naturlig å anta at andelshaverne i større grad spiser norske grønnsaker enn det den øvrige befolkningen gjør. Dette antydes også ved at et flertall (85%) oppgir at det er en fordel med andelsmedlemskapet at de spiser mer sesongbasert. Samt at en stor andel av andelshaverne får dekket grønnsaksbehovet sitt gjennom andelslandbruket som da er norskprodusert (Figur 9).

4.1.3 Hvordan få flere andelshavere?

For at flere skal bli medlemmer av andelslandbruk kan det se ut som at det først og fremst er viktig at det blir flere andelslandsbruk, slik at det i det hele tatt er mulig for flere å delta uten å måtte reise langt.

Med tanke på at de fleste oppgir at de har blitt rekruttert til andelslandbruket gjennom venner, er det interessant at det likevel har vært såpass mye vekst i antallet andelslandbruk i de senere år. Det tyder på at modellen er såpass interessant at det har vært tilstrekkelig med denne formen for markedsføring. At det overveldende flertallet som svarer «ja» på spørsmålet om de vil anbefale andelslandbruk er positivt for andelslandbruk som ønsker å øke antallet medlemmer, ettersom det er nettopp gjennom venner at de fleste har blitt rekruttert (se Figur 4).

Det at andelslandbrukene er avhengige av at medlemmene selv står for markedsføring, kan tyde på at de har lite kapasitet, både økonomisk og ellers, til å drive markedsføring på andre måter. På den annen side kan det også være at medlemmer som anbefaler andelslandbruk til venner er en svært effektiv form for markedsføring. Det kan kanskje være til nytte for dem å formidle til medlemmene hvor avhengige de er av deres hjelp for å nå ut til potensielle nye medlemmer. Men det kan også tas til orde for at det bør være mer kunnskapsformidling om og markedsføring av andelslandbruk i regi av kommersielle eller offentlige aktører, dersom en ønsker å stimulere flere til å bli medlemmer av andelslandbruk i Norge.

Flere svarer at tid til dugnad og høsting er en ulempe, og for denne gruppen kan løsninger som ikke innebærer stor grad av dugnad og selvhøsting av grønnsakene, være en god modell. Den typen andelslandbruk vil fordre at noen må få betalt for å gjøre mye av det arbeidet som medlemmene i dag utfører, og det vil igjen sannsynligvis medføre høyere pris per andel. Det kan bety at det bare vil være personer med relativt god økonomi som vil ha råd til å være medlem av denne typen andelslandbruk.

Det er mest sannsynlig mange som kunne tenke seg å kjøpe grønnsaker på denne måten, men som hverken har økonomi eller tid til det, spesielt travle familier med lav inntekt. Det kan derfor tas til orde for støtteordninger til familier med lav inntekt som ønsker å være andelsmedlem.

Undersøkelsen viser at noen oppfatter grønnsaker fra andelslandbruk som kostbare sammenlignet med grønnsaker i butikk. Andelslandbruk med allsidig grønnsaksproduksjon som i høy grad er basert på manuell arbeidskraft vil naturlig nok ikke produsere grønnsaker like effektivt som spesialiserte, storskala grønnsaksprodusenter. For andelshavere som sammenligner det de høster med prisen på tilsvarende grønnsaker i butikk, kan grønnsakene fra andelslandbruket dermed framstå som kostbare. Som andre jordbruksforetak kan de fleste andelslandbruk søke produksjonstilskudd, men siden tilskuddet er arealbasert og andelslandbruk er små, blir dette tilskuddet svært lite. Andelslandbrukene faller dermed utenfor det virkemiddelapparatet som skal sørge for at norske forbrukere får tilgang til norskprodusert mat til en rimelig pris. Denne undersøkelsen viser at andelslandbruk har mange positive effekter utover det å produsere mat, inkludert kunnskapsformidling om norsk matproduksjon, økt forbruk av grønnsaker, bedre tilgang på økologiske grønnsaker, en sosial arena og meningsfylte aktiviteter som gir økt livskvalitet. Tilskudd basert på f.eks. antall medlemmer, produksjon og omsetning i andelslandbruk vil kunne gjøre denne modellen for matproduksjon mer økonomisk bærekraftig. Dette kan bidra til etablering av enda flere eller større andelslandbruk og dermed gjøre denne formen for matproduksjon mer tilgjengelig for flere mennesker.

Litteraturreferanser

- Hvitsand, C. (2014). Økologisk spydspiss: Andelslandbrukets rolle i å fremme bioøkonomi, og økt kunnskap om og forbruk av økologisk mat. TF-rapport nr 341
- Milford, A. B., Prestvik, A., & Kårstad, S. (2021). Markedshager i Norge. Utfordringer og muligheter med småskala grønnsaksproduksjon for direktesalg. *NIBIO Rapport 7(153)*.
- Storstad, O. (2016). Individualisert aktivisme En studie av fenomenet andelslandbruk. *Sosiologi i dag*, 46(2).
- Westskog, H., Arnslett, A., Solberg, N., Aasen, M., Julsrud, T. E., & Standal, K. (2020). Share-On-prosjekt om lokalsamfunnsdeling og bærekraft. *CICERO Report*.

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter.